Літаратурная Беларусь

Выпуск №8 (120)
(жнівень)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб’яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

Змест

Кодэкс аб культуры:
«твор, створаны на аснове творчай задумы»

Не падзяляю заклапочанасці маіх калегаў нядаўна падпісаным Кодэксам аб культуры. Бо тая заклапочанасць выходзіць з вельмі ліслівага дапушчэння, што дзейнасць дзяржаўных органаў знаходзіцца ў нейкай залежнасці ад заканадаўства.

У той час, як Раману Жыгараву з Akute адмовілі ў наданні статусу творчага работніка без усялякага Кодэкса проста таму, што не ведае нотаў. Дый пункт 1.15 падпісанага Кодэкса сведчыць, што «творчы работнік — грамадзянін, які займаецца творчай дзейнасцю, незалежна ад таго, з’яўляецца ён чальцом творчага саюза ці не», то бок пра ноты там ні слоўца.

Маё адчуванне такое: дзяржаўныя ўстановы выказваюць па-свойму, кіруючыся ў пакаранні грамадзян біхевіярызмам і лаяльнасцю, дэпутаты, якім трэба дэманстраваць нейкія вынікі сваіх чатырохгадых сідак (не народу, зразумела, дэманстраваць — прэзідэнту) — пішуць тэксты, якія ў выніку кампрамісаў з боку грамадства дагэтуль называюцца законамі. Я не юрыст і не магу ацаніць тыя тэксты з пункту гледжання адпаведнасці міжнародным нормам. Але я пісьменнік, і таму пакідаю за сабой права ўспрымаць гэтыя тэксты па ўзроўні іх пісьменнасці і адпаведнасці здароваму сэнсу. Што, уласна, і раблю.

Пачынаючы рэцэнзію на Кодэкс аб культуры (КаК), я зазначу, што гэты дакумент — ці не найлепшая чытанка на сезон адпачынкаў. Ён дынамічны ў сваім памкненні ўскладніць жыццё як мага большай колькасці жыхароў краіны — ад музейшчыкаў да тых, хто заняты народнымі рамёствамі. Ён смешны, прычым смешны так, як бываюць смешныя commedia dell’arte — уласнай сур’ёзнасцю.

Тэкст нездарма называюць галоўным вынікам Года культуры. Ён мае памеры немалога рамана: 227 старонак старанна наклалана 15-м таймсам. Пасля зместу ідуць «Асноўныя тэрміны» — раздзел, быццам напісаны Павічам, які начытаўся Лёліка Ушкіна. Вось прыклад: «Арганізацыя культуры — юрыдычная асоба, якая ажыццяўляе ў якасці асноўнай дзейнасці культурную дзейнасць». Тут нельга было сказаць па-людску: «якая ажыццяўляе культурную дзейнасць».

Ці вось яшчэ: «дзеячы культуры і мастацтва — работнікі культуры і творчыя работнікі, якія маюць ганаровыя званні Рэспублікі Беларусь у сферы культуры і (або) іншыя дзяржаўныя ўзнагароды Рэспублікі Беларусь за дасягненні ў сферы культуры». Без узнагарод ты не дзеяч культуры. Не чытайце мой тэкст, таварышы, яго напісаў не дзеяч культуры, далёкі ад ажыццяўлення ў якасці асноўнай дзейнасці культурнай дзейнасці (вось, я ўжо пачаў мысліць, як яны).

Пункт 1.11. «Мастацкая творчасць — стварэнне твораў мастацкай літаратуры і мастацтва, іх выкананняў і (або) іх выкананне». Супакойце мяне, калі ласка! Скажыце, што я чытаю праект, а не тое, што падпісаў прэзідэнт і што ўвойдзе ў нашыя жыцці законам, якому мне трэба будзе падпарадкавацца!

Пасля вось такой агульнай часткі пачынаюцца ўдакладненні: пералік наяўных норм (раздзел называецца, падрыхтуйцеся, «Заканадаўства аб культуры і яго дзеянне» — быццам гаворка ідзе пра фармакалогію), апісанне дзяржаўнай палітыкі, кантроль, фінансаванне — карацей, усё, што звычайна скарачаецца словамі «бла-бла-бла» і ў найлепшым выпадку трапляе ў прэамбулы сур’ёзных дакументаў. Дзівосы пачынаюцца з раздзела 2, які пералічвае суб’ектаў культурнай дзейнасці, і паглыбляюцца ў раздзеле «Культурная дзейнасць».

Ты ўчытваешся ў гэтыя каструбаватыя спробы чынавенства вызначыць, што такое натхненне і творчы працэс, і пачынаеш разумець, што калектыўная свядомасць ананімнага масавага дзяржаўнага пісара нарэшце стварыла артэфакт, які кажа пра Беларусь больш, чым кіно, тэлевізар і сайты. Разумееце, там ёсць нават раздзел «Правы грамадзян у сферы народных мастацкіх рамёстваў», і ён вялікі, і ён павучальны, і ад яго патыхае такой анталагічнай зімой, што нічога, уласна, дадаваць не трэба.

Ці вось гэта: «Грамадзяне Рэспублікі Беларусь у сферы культуры маюць права на: годны ўзровень культурнага жыцця (!!!); удзел у культурным жыцці; эстэтычнае выхаванне (!!!); атрыманне, захоўванне і распаўсюджванне поўнай, дакладнай і своечасовай інфармацыі аб культурным жыцці (ну крута ж!); свабоду творчай дзейнасці (...) абскарджанне дзеянняў арганізацый культуры і іх работнікаў, якія парушаюць правы грамадзян у сферы культуры», — і г.д., спіс бясконцы.

Гэты дакумент — ці не найлепшая чытанка на сезон адпачынкаў. Ён дынамічны ў сваім памкненні ўскладніць жыццё як мага большай колькасці жыхароў краіны

Праз нейкі час, праведзены сам-насам з гэтай бібліяй рэгуляванца, пачынаеш разумець прыроду беларускага заканадаўства, ягоную прытоеную сутнасць. Вось у Сярэднявеччы людзі стваралі велізарныя кодэксы, у якіх імкнуліся пералічыць усе з’явы наваколля, бо ім падавалася, што так яны спасцігаюць і фіксуюць рэальнасць. Беларуская сістэма засвойвае рэальнасць шляхам яе нармавання, перакладу на тарабарскую мову сваіх «норм».

«Глава 22. Кінематаграфічная дзейнасць. Артыкул 204. Фільм. 1. Фільм — аўдыявізуальны твор, створаны на аснове творчай задумы, які складаецца з зафіксаваных на матэрыяльных і лічбавых носьбітах і паслядоўна злучаных у тэматычнае цэлае выяваў (кадраў) з суправаджэннем або без суправаджэння іх гукам і прызначаны для ўспрымання з дапамогай адпаведных тэхнічных прылад».

Фільмы ўпарадкаваныя, можна весці наркамаўскі наратыўны АМАП некуды далей. Што цікава, маючы дакладнае апісанне «арганізацыі культурнага адпачынку (вольнага часу) насельніцтва (раздзел 26)», кодэкс не кажа нам нічога істотнага пра літаратуру. Вызначаючы, што такое «фільм» ці хто такія «клубныя работнікі» (учытайцеся ў гэта, супрацоўнікі берлінскага Tresor! «Клубныя работнікі — работнікі культуры, якія забяспечваюць арганізацыю клубам культурнага адпачынку (вольнага часу) насельніцтва»), кодэкс не вызначае паняццяў «кніга», «верш» ці «раман». Узніклі траблы з фармулёўкамі? Не ўзнялася рука на тое, што было ад пачатку свету? Ці рыхтуеце асобны кодэкс аб літаратуры і літаратарах?

Дзяржаўныя медыі спрабуюць зрабіць выгляд, што «КаК» — пра захаванне спадчыны, пра архітэктуру і пра тое, што цяпер ва ўсіх музеях будзе як мінімум адна бюджэтная стаўка.

Свабодныя медыі крычаць пра артыкул 130, згодна з якім «культурная дзейнасць можа быць забароненая, абмежаваная або прыпыненая, калі пры яе ажыццяўленні распаўсюджваюцца паведамленні, што знеслаўляюць гонар і годнасць прэзідэнта, кіраўнікоў дзяржаўных органаў...». Яны не ведаюць, што пункт ускочыў у Кодэкс з шостага артыкула («Свабода творчай дзейнасці» Закона аб культуры, прынятага яшчэ ў 1991-м і дапоўненага пазней Палатай. Параўнайце: «Умяшанне дзяржаўных органаў (арганізацый), іх службовых асоб, юрыдычных і фізічных асоб у працэс стварэння (...) твораў мастацкай літаратуры і мастацтва (...) не дапускаецца, за выключэннем выпадкаў, калі вынікі творчага працэсу: змяшчаюць і распаўсюджваюць паведамленні, што знеслаўляюць гонар і годнасць (...) кіраўнікоў дзяржаўных органаў».

І толькі я адзін, здаецца, зразумеў, што атрыманы дакумент — проста смешны тэкст для чытання на вакацыях. Напрыканцы сфармулюю асноўныя высновы з прачытанага ў спадзяванні, што гэта дапаможа дадаць плёну ў заканатворчы працэс:

1. Не ўсё тое добра, што напісана дзяржаваў па-беларуску.
2. Апісваючы з’яву, вы не вымушаеце яе працаваць, як вам трэба.
3. Перапісваючы нормы са старых законаў, вы не ствараеце новага закона.
4. У камісію па дапрацоўцы да другога чытання трэба ўключаць літаратараў — яны хаця б прыбяруць такія відавочныя памылкі, як працаваны выраз «арганізацыю клубам культурнага адпачынку».
5. Да моманту дасканалага вывучэння дапасаванняў, выкарыстання дзеепрыметнікаў і дзеепрыслоўяў пастарайцеся і надалей трымацца як мага далей ад літаратуры.

Віктар Марціновіч,
budzma.by

«Залатая горка» Ірыны Багдановіч

У выдавецтве «Кнігазбор» пабачыў свет новы выпуск Бібліятэкі Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка» – зборнік «Залатая горка» (выбранае паэтэсы і літаратуразнаўцы Ірыны Багдановіч).

У кнігу ўвайшлі новыя вершы і пераклады з польскай мовы, але найбольшую частку займаюць літаратуразнаўчыя даследаванні, якія пераважна публікаваліся ў спецыялізаваных зборніках – матэрыялах канферэнцый, кангрэсаў, а таксама выходзілі ў перыядычным навуковым друку.

У акадэмічным свеце існуе традыцыя ганаравання заслужаных навукоўцаў да юбілеяў. У замежных бібліяграфіях можна знайсці нямала кніг, якія выдаюцца да круглых датаў. Паплечнікі і вучні пішуць артыкулы ў ганаровы зборнік, а таксама дадаюць апісанне навуковай дзейнасці юбіляра ці юбіляркі, бібліяграфію навуковых прац заслужанага чалавека. На жаль, у Беларусі гэтая традыцыя не сталася цалкам натуральнай. Ледзь не адзінымі выключэннямі з правіла з'яўляюцца некалькі кніг выдавецтва «Лімарыус», дзе выйшлі зборнікі, прысвечаныя Адаму Мальдзісу (адзінаму – прыжыццёва), Генадзю Кісялёву і Віталю Скалабану, з абавязковым дадаткам поўнай бібліяграфіі вучоных. З гэтай прычыны зборнікі тыя сталіся надзвычай каштоўнымі, бо бібліяграфіямі карыстаюцца цяпер шматлікія даследчыкі па гісторыі і гісторыі літаратуры XIX і XX стагоддзяў.

Ірына Багдановіч не стала чакаць, пакуль яе ўшануюць кнігай вучні, выдаўцы ці кіраўніцтва БДУ і Акадэміі Навук, дзе яна працавала і працуе некалькі дзесяцігоддзяў, і сама спрасціла ім задачу: выдала падагульняльны за 2000-я гады зборнік, дзе сабрала сваю бібліяграфію, артыкулы за апошнія гады, змясціла ўласную аўтабіяграфію – якую напісала для выдавецтва «Мастацкая літаратура» і якая так і не выйшла ў свет, хоць і была замоўленая.

Артыкулы добра высвечваюць дыяпазон навуковых зацікаўленняў аўтара, тэмы, якія яна апрацоўвала ў апошнія гады. Зразумела, што ўкладальніца кніг Казіміра Сваяка, Вінцука Адважнага для «Залатой серыі» «Беларускага кнігазбора» не магла абмінуць пытанняў, звязаных з іх творчымі метадамі. Ранейшыя актыўныя доследы і пошукі матэрыялаў па гісторыі беларускай літаратуры 1920-х гадоў таксама адлюстроўваюцца ў «Залатой горцы» некалькімі артыкуламі.

Дамінантай кнігі з'яўляецца тэма духоўных пошукаў: праз гэтую прызму разглядаецца, што зусім зразумела, творчасць пісьменнікаў, каталіцкіх святароў Казіміра Сваяка і Вінцука Адважнага. Але і паза непасрэдна каталіцкімі пісьменнікамі праблема духоўнасці аналізуецца праз, напрыклад, выяўленне хрысціянскіх вобразаў храма, Маці Божай, Вялікадня, іконы Маці Божай Вострабрамскай, Ефрасінні Полацкай у палітры беларускай літаратуры XIX-XX стагоддзяў.

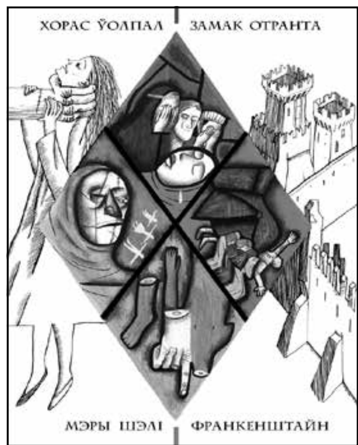
Кніга «Залатая горка» стане сапраўдным падарункам для тых, хто хоча спазнаць хрысціянскую аснову беларускай літаратуры мінулага стагоддзя, цікавіцца польскамоўнай літаратурай Беларусі, а таксама адлюстраваннем гістарычных вобразаў у айчыннай паэзіі.

Ц. Ч.

Гатычныя раманы па-беларуску

У Бібліятэцы часопіса «ПрайдзіСвет» «PostScriptum» і Бібліятэцы Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка» выйшла новая кніга, якая ўлучае два класічныя гатычныя творы: «Замак Отранта» Хораса Ўолпала (пераклала Ганна Янкута) і «Франкенштайн, ці Сучасны Праметэй» Мэры Шэлі (пераклала Марына Дзергачова).

Вокладку для кнігі намалявала мастачка Кацярына Дубовік, а прадмову напісала літаратуразнаўца, выкладчыца ангельскай і амерыканскай літаратуры Ганна Бутырчык. Гэта дзявятае

папяровае выданне з серыі «PostScriptum».

«Замак Отранта» Хораса Ўолпаа — гатычная аповесць, што заклала асновы жанру; «Франкенштайн, ці Сучасны Праметэй» Мэры Шэлі — адзін з найлепшых узораў готыкі і першы навукова-фантастычны раман. Гэтыя творы ўводзяць чытача ў свет загадкавага і дзівоснага, аднак у кожнага з двух творцаў — свой арсенал сродкаў для стварэння вусцішнай атмасферы.

Абодва творы друкуюцца па-беларуску ўпершыню.

Іван Пташнікаў: Трагічная мелодыя быцця

(У вянок памяці)

«Калі-небудзь хто-небудзь напіша пра тую пару, калі ў нашым сталічным універсітэце на адным курсе ці на паралельным (філолагі — журналісты) вучыліся Рыгор Барадулін, Генадзь Бураўкін, Васіль Зуёнак, Юрась Свірка, Сымон Блатун, Тацяна Арлова, Мікола Гіль. Акрамя Барадуліна, астатнія тут — мае аднакурснікі-журналісты», — Стральцоў у сваім ужо класічным тэксце амаль не згадвае празаікаў... Сёння можна з пэўнасцю казаць, што ён паставіў свае фішкі на правільны нумар. Але пяцьдзясят гадоў таму ўсе яны ішлі ва-банк і ніхто не ведаў, як павернецца гульня. Найбольш мяне тут цікавяць трое — Адамчык, Пташнікаў і Стральцоў. Гэтыя хлопцы амаль адначасова закінулі ў нашу прозу такія апавяданні, без якіх і праз сотню гадоў цяжка будзе ўявіць класічныя жанравыя анталогіі.

Гэта быў 1957 год. Адамчыку 24-ы, Пташнікаву — 25, Стральцову наогул дваццаць. З інтэрвалам у месяц усе трое ўпершыню прадзіраюцца ў літаратурны друк. Як ні дзіўна, толькі «зялёны» Стральцоў адразу намацвае сваю магістральную лінію «адвечнага вяртання» — яго ны кароткі лірычны аповед «Дома» абсалютна ў рэчышчы і далейшага «Сена на асфальце», і канчатковага «Смалення вепрука». Адамчык пачынае з «Свайго чалавека», апавядання, дзе галоўны герой — стары дзядзька Язэп, які ўвесь у заходнебеларускім, прыватна-ўласніцкім мінулым. Ідзя пакуль застаецца ў «трэндах» савецкай літаратуры: перамена старога мыслення на карысць новага — калгаснай вёскі.

Дваццаціпяцігадовы Пташнікаў пачынае з вялізнай аповесці.

Па сутнасці, як на сённяшняе вока, дэбютны «Чачык» — гэта невялікі раман. Ён друкуецца ў трох нумарах тоўстага часопіса «Полымя», адразу заўважаецца крытыкай, дзякуючы гэтаму твору аўтара яшчэ нават без кнігі (нячастая з'ява) прымаюць у Саюз пісьменнікаў БССР — Янка Брыль, Іван Грамовіч і Іван Навуменка ў рэкамендацыях, не згаворваючыся, робяць акцэнт на аповесці.

Але й дарэчы будзе сказаць: пасля выхаду першай кнігі Пташнікава «Зерне падае не на камень» (тоўстая кніга прозы, у цвёрдай вокладцы — аўтару 26 гадоў) становіцца відавочна, што ўнутры аўтара ідуць не абы-якія дыялектычныя працэсы. Дзве цытаты: «Ніколі яшчэ ні на праўленні, ні на сходзе не выклікала такіх гарачых спрэчак простае пытанне парадку дня: утрыманне жывёлы ў зімовы перыяд. Магчыма, першаму пытанню надавала вагу другое — радыёфікацыя калгасу, але над гэтым ніхто не задумваўся: для калгаснікаў сёння ўсё было галоўным. Блакнот старшыні ледзь умяшчаў заўвагі, якія ўвайшлі ў рашэнне адкрытага партыйнага сходу» («Чачык»).

«Доўга гляджу на раку. Цёмная ля маіх ног і нейкая бурая ўдалечыні, яна нават вечарам зрэдку ад нечага заблішчыць, бы хтосьці празрысты перавернецца ў ёй, зашуміць, забулькоча. Яна жыве... Але больш не магу глядзець на яе. Мне ўспамінаецца тая дарога пасля праліўнога дажджу... Дарога... Размытая ў калдобінах.. Не кратайся ты, зборышча маіх думак. Не руш мяне: мне балюча» («Бяроза маўчала»).

Першая кніга Пташнікава нібы ламалася на дзве часткі: калгасныя аповесці і маладнякоўска-ўзвышэнскія апавяданні, з прысмакам прачытаных кніг Зарэцкага, Чорнага, Бядулі — магчыма, і Максіма Гарэцкага, калі студэнту познесталінскага ўніверсітэта недзе ўдалося дастаць кніжку. Наогул, калі пракладаць масток ад 1920-х у 1950-я, то менавіта Пташнікаў бачыцца наступнікам, можа, нават недзе перайма льнікам традыцыі. Ягонае ўслухоўванне ў прыроду ў апавяданнях з першай кніжкі было амаль што самамэтай, вучнёўствам — пазней, у 1980-я, як распавядаў мне нядаўна празаік Анатоль Казлоў, Пташнікаў раіў «неафітам», якія неслі ў «Полымя» свае першыя творы, пачынаць з апісальнай тэхнікі: сядаць у лесе ці ў лузе ці папросту на траву ля дома і апісваць тое, што бачыш — як мага больш падрабязна й дакладна фіксаваць найменшыя зрухі быцця. З пэўнымі засцярогамі, канечне, але можна гаварыць, што падобнай тэхнікай карыстаўся і сам Пташнікаў, калі пачынаў. І гэтае «спыненне», запаволенне відавочна было патрэбным яму, каб адкаснуцца ад калгаснай тэматыкі Чачыка. Вядома, і ў Чачыку (як і ў «Сваім чалавеку» Адамчыка) была закладзеная нязгода — на першы план высоўваўся адмоўны тып. І тут, зразумела, таксама была адсылка да 1920-х, да чорнаўскага Лявона Бушмара. Але тэматычны слой відавочна не задавальняў Пташнікава, і таму ён пайшоў у глыб, «за рубеж чалавечага слова», сканцэнтраваўшыся на апавяданнях-медытацыях.

Далей кола пракруцілася яшчэ раз, па той самай амплітудзе: выйшаў раман «Чакай у далёкіх Грынях», які быў абстрактны крытыкай і пазней уважаўся аўтарам за творчую паразу. Толькі скончылася публікацыя, а 6 студзеня 1961-га ў «ЛіМе», у артыкуле «Навошта засмечваць мову?», ужо дзеліцца ўражаннямі студэнтка філалагічнага факультэта Мінскага педінстытута імя М. Горкага Вера Дыдышка. Праз два тыдні пасля Веры Дыдышка ў тым самым студзеньскім «ЛіМе» з'яўляецца вялізны артыкул схаванага за непразрыстым псеўданімам В. Крышталя «Пошукі ці літаратурная бравада?», адмыслова прысвечаны «скрыўленням лініі» ў пташнікаўскім рамане.

Пасля публікацыі «Грыняў...» і моцнай крытыкі Пташнікаў змаўкае на паўтара году. Нядаўна, размаўляючы ў «нацыяналцы» з Анатолем Сідарэвічам (ён якраз з таго пакалення — Алеся Жука, Алеся Разанава, Яўгеніі Янішчыц — якое вельмі пільна сачыла за літаратурнай перыёдыкай 1960-х), спытаў наўпрост: «Калі пра Пташнікава загаварылі ўсе?». Анатоль Міхайлавіч адказаў з бібліяграфічнай дакладнасцю: «Тры апавяданні 1962 года: «Алёшка», «Бежанка», «Алені»». Амаль паўстагоддзя менавіта з іх пачынаюцца ўсе зборнікі пташнікаўскага выбранага.

Да з'яўлення гэтых тэкстаў Пташнікаў ішоў нібыта дзвюма сцяжынамі адначасова: рамантычна-імпрэсіяністычнай у аповедах і побытава-(сац)рэалістычнай у буйным фармаце.

Ад 1962 года пачынаецца Пташнікаў-трагік. Менавіта такім ён уваходзіць у хрэстаматыі й падручнікі. Калі чытаеш яго класічныя рэчы, паміж творамі не пракладаеш мяжы, цяжка сказаць, як адбываецца «эвалюцыя», там быццам бы працягнутая суровая нітка, адзіная аўтарская інтанацыя (ці, можа, музыка?), дзякуючы якой ён і пазнавальны.

Мабыць, у наяўнасці гэтай музыкі, класічнай трагічнай мелодыі, і ёсць адзнака пташнікаўскай учэпістасці: музыка вабіць і вабіць, і чакаеш увесь час нейкай зьмены, асэнсаванага фатальнага выбару. Канечне, збольшага ўсё вядзецца вакол вайны. Пташнікаў не кажа, што ў вайне «трагічнае схавана характво», як пісаў Уладзімір Жылка: гэта было б толькі эстэтыкай, толькі балетным піруэтам, а каму ж як не яму было ведаць, што ў трагедыі няма нічога прыгожага, і рэальнасць, з вясёлай, чыстай і радаснай, можа ў адно імгненне ператварыцца ў сваю супрацьлегласць.

...Хоць падчас развітання з пісьменнікам я гаварыў ціха, але як быццам у мікрафон з эфектам рэверберацыі разносіліся мае словы ў вялізнай і амаль пустой рытуальнай залі мінскага крэматорыя 30 ліпеня 2016 года. Я ўспамінаў, як гэта здорава было ўсведамляць, што вось недзе ў адным з табой горадзе жыве Іван Мікалаевіч Пташнікаў... Ды і ўсёй нашай літаратуры гэтае ўсведамленне дадавала вартасці й павагі. Што ён надрукаваў «Ненапісаную аповесць» і на пятнаццаць гадоў знік з усіх радараў і далягляду, і ніхто не ведаў, як і чым ён жыве. Што пра яго варта пісаць.

І пра яго сапраўды варта пісаць.

Ціхан Чарнякевіч

Юнацтва сінія арэлі

Да 80-годдзя Генадзя Бураўкіна

Алесь ЖУК

З Генадзем Бураўкіным нас звяла «Маладосць». Тая самая «Маладосць», у якую я яшчэ студэнтам насіў свае першыя апавяданні Міхасю Стральцову.

Вядома ж, паэта Бураўкіна я ведаў, ведаць і знаёмы быў з ім яшчэ ў гады студэнцтва. Мы, маладыя, дапіналі не толькі на паседжанні ўніверсітэцкага літаб'яднання, але і ў «Чырвоную змену», і на некаторыя сходы Саюза пісьменнікаў яшчэ ў стары будынак на вуліцы Энгельса. З захапленнем чыталі вершы старэйшых паэтаў, ахрышчаных потым крытыкай філалагічным пакаленнем. Гэта і Генадзь Бураўкін, і Рыгор Барадулін, і Анатоль Вярцінскі, і Васіль Зуёнак, і Міхась Стральцоў, і Кастусь Цвірка, і Юрась Свірка, і Янка Сіпакоў, і Уладзімір Паўлаў, і Сымон Блатун, і многія-многія іншыя, пералічыць усіх я цяпер не змагу. Іхняя паэзія імпанавала нам, пачаткоўцам. Ды і час быў узвеўны, паэтычны — 60-я гады. Ну як маглі не падабацца маладому камсамольскія звонкія вершы Бураўкіна і маладая лірыка пачуццяў? Так мною тады ўспрымаўся паэт Бураўкін. Але ж Бураўкін быў не толькі паэт, але і ўласны карэспандэнт газеты «Правда» па Беларусі. Пасада вымагала быць у касцюме, пры гальштуку, а па ўсіх маіх колішніх вясковых мерках гэта быў ужо бясспрэчна і начальнік.

Але як незаўважна хутка час многае мяняе ў жыцці! У 1977 годзе я апынуўся ў адным кабінеце з Генадзем Мікалаевічам, які ў той час быў ужо галоўным рэдактарам часопіса «Маладосць», як яго намеснік. Пад вокнамі прасторнага рэдактарскага кабінета вясною раскашавала памятная мне са студэнцтва яблыня.

Калі прыходзіў на працу, Генадзь Мікалаевіч не вассядаў на крэсла, а адразу ж ішоў па рэдакцыйных пакоях. Уваходзячы ў пакой, абавязкова ўключаў святло, бо рэдакцыя месцілася на ценявым баку будынка, і тым самым быццам прыводзіў у рух рэдакцыйны механізм. У аддзелах вырашаліся і бягучыя рабочыя пытанні. Магчыма таму і рэдакцыйныя планёркі былі кароткімі і дзелавымі, не наладжваліся доўгія і часам нудныя разборкі аддрукаваных нумароў, як гэта было прынята ў тыя часы ў рэдакцыях.

Ён не любіў лішняе сядзі на сваім рэдактарскім крэсле. Затое калі часам у канцы рабочага дня ў суседнім пакоі хлопцы даставалі шахматы, ён абавязкова быў там. Паўдзельнічаць у шахматных баталіях прыходзіў з «Бярозкі» Васіль Зуёнак, да супрацоўнікаў далучаліся і аўтары. Галоўны рэдактар увязваўся ў шахматныя баталіі. А баталіі былі азартныя, гарачыя. Пакуль

Генадзь Бураўкін і Алесь Жук — начны неспакой...

хто-небудзь з удзельнікаў не спахопліваўся, што ўжо даўно пара ісці дадому.

Генадзь Мікалаевіч сябраваў з камсамольскімі сакратарамі, з якіх потым выйшлі і міністры, і вядомыя дзяржаўныя кіраўнікі. Ён прымаў дзейсны і актыўны ўдзел у камсамольскім жыцці. У выніку камсамол стаў ініцыятарам правядзення першага семінара творчай моладзі на Нарачы, потым і другога на Свіцязі. На гэтыя семінары запрашаліся і пісьменнікі, і музыкі, і акцёры, і мастакі, і кінарэжысёры... Многія з іх сталі шырока вядомымі, заслужанымі, народнымі. Па ініцыятыве Генадзя Мікалаевіча пачаў праводзіцца творчы конкурс «Дружба» аналагічных «Маладосці» выданняў разам з Прыбалтыйскімі часопісамі. Бураўкін дамогся каляровых уклеек у часопіс «Маладосць», каб знаёміць чытачоў з творчасцю беларускіх мастакоў, якія на той час не мелі свайго выдання. Таму і тыраж часопіса «Маладосць» дасягаў дваццаці тысяч экземпляраў.

Працавалі мы з Генадзем Мікалаевічам разам нядоўга. Набірала моц тэлебачанне, і Беларусі было патрэбна сваё, беларускае тэлебачанне. Выбар Пятром Міронавічам Машэравым быў зроблены дакладны — Бураўкін. Ствараць новае заўсёды цяжка. Цяжка давялося і Генадзю Мікалаевічу. Я гэта ведаю, таму што і сам пасля яго прызначэння на новую пасаду дзесьці праз паўгода аказаўся на рабоце ў ЦК КПБ і шмат чаго давялося ведаць і бачыць.

Стварэнне свайго нацыянальнага тэлебачання для некаторых здавалася святатацтвам. Ды і слова «нацыянальнае» ў той час не ўжывалася — гаварылі: сваё, беларускае. Дайшло да таго, што пытанне было вынесена на пасяджэнне Бюро ЦК КПБ, на якое Бураўкіна не запрасілі. Яго прапаноўвалася вызваліць ад пасады і выключыць з партыі. Але «распраўшчыкаў» астудзіў першы сакратар ЦК КПБ Ц. Я. Кісялёў. Генадзь Мікалаевіч застаўся на пасадзе, запушчаная ім праграма засталася ў эфіры, застаўся і не са скалечаным лёсам цудоўны паэт Бураўкін, які пазней разам з Васілём Раінчыкам напіша для беларускага тэлебачання «Калыханку», пад якую засынае ўжо не адно пакаленне беларускіх дзетак.

Генадзю Мікалаевічу ўдалося адстаяць беларускае тэлебачанне і займець адданага сябра і паплечніка Валянціна Блакіта, які на той час, пасля працы ў Гродненскім абкаме, узначаліў сектар тэлебачання і радыё ЦК КПБ, бо станаўленне такой складанай арганізацыі патрабавала не аднаго года працы, якая працягвалася да 1990 года, пакуль Генадзь Мікалаевіч не быў прызначаны пастаянным прадстаўніком Беларускай ССР пры ААН.

Яшчэ ў час працы ў «Маладосці» мы з Генадзем Мікалаевічам зрэдку выязджалі ў грыбы. І заўсёды з намі быў то хтосьці са спевакоў з опернага тэатра, то мастак, то акцёр... У яго было шмат знаёмых з творчай інтэлігенцыі, тыя знаёмствы былі нечаканымі і прыемнымі мне, абмежаванаму рэдакцыйнымі знаёмствамі.

Так, як «Маладосць» звяла нас з Бураўкіным, гэтак на доўгія гады зблізіў і лес. Хоць і не адпускала служба, усё ж у выхадныя ў грыбную пару мы маглі дазволіць сабе паездку ў лес. Паступова склаўся і амаль пастаянны «экіпаж»: Генадзь Мікалаевіч, Валянцін Блакіт, Сяргей Законнікаў і я.

Генадзь Мікалаевіч не быў зацятым грыбнікам, хаця без грыбоў мы ніколі не вярталіся. Ён любіў пабыць у лесе. Зводдаль я назіраў часам, што ён не так грыбы вызірае, а проста любуецца лесам. Я ведаю, што лес мае сваю, уласцівую толькі яму магію. І яна вабіла яго. Валянцін Блакіт і Сяргей Законнікаў былі нястомныя паляўнічыя на баравікоў. А мне хацелася выглядзець лесавога звярка, што ў лесе не так і проста.

Спачатку нашым любімым месцам быў лес ля Белага Бору ў Валожынскім раёне. Пасля таго, як яго пасыпала чарнобыльскім попелам, мы ездзілі за Магільнае, у лес, які пачынаўся за вёсачкай Язвін. Нахадзіўшыся ўдосталь, перад выездам дадому спыняліся на ўскрайку сасновага бору, які рос на пагорку, ля ссунутых з поля валуноў. Адсюль была відаць вёсачка, поле, якое паўкругам аддзяляла яе ад лесу. Калі на гэтым полі пад восеньскім сонцам зелянела рунь, прыгажосць была неімаверная. Мы пяклі на ражэньчыках сала і любілі паслухаць расказы Генадзя Мікалаевіча. Расказчык ён быў цудоўны, а жыццё падаравала яму шмат сяброў, знаёмых і проста сустрэч з цікавымі людзьмі. Мне хочацца верыць, што ён пакінуў пасля сябе запісаным тое, што ведаў.

На жаль, тыя нашы лесавыя выездкі скончыліся, калі не стала Валянціна Блакіта. Ды і многага не стала ў жыцці, што збірала нас разам: не стала Дома літаратара, які быў культурным асяродкам горада, а потым і рэдакцыі перасталі быць своеасаблівымі літаратурнымі клубамі...

Цяпер, калі перачытваў Генадзя Бураўкіна і ўглядзеў яго прысвечаныя любімай жонцы Юлі радкі: «Юнацтва сінія арэлі // Ляцяць між небам і зямлёй», яны з той жа пранізлівасцю, як і паўвека назад, працялі мяне. Не, гэта не сказана, гэта не напісана — гэта выдыхнута душой паэта ў вечнасць, і яно застанецца назаўжды ў зямным эфіры.

Няўдзячная справа — тлумачыць творчасць пісьменніка, тым больш паэта. Паэзію трэба чытаць і мець на яе слых і душу. Пра творчасць Генадзя Бураўкіна напісана многа. І пра надзённасць, і пра сацыяльную, нават палітычную вастрыню, і, вядома ж, пра яго цудоўную лірыку. Што зроблена — тое зроблена, каму спатрэбіцца — прыгодзіцца. У добрага гаспадара павінна быць усё. З-за гэтага багацця, мабыць, пішучымі не заўважалася, як ён умеў тонка пісаць прыроду, менавіта пісаць прыроду, а не пра прыроду.

Генадзь Бураўкін пражыў сапраўднае вялікае жыццё і як чалавек, і як паэт, і як адданы сын сваёй Беларусі

...Мне помніцца да драбніц ласкавы раннявосеньскі адвячорак. Мы сядзелі з Генадзем Мікалаевічам у бальнічным дворыку. Тады добра скончыліся ўсе яго абследаванні, і ён быў у добрым настроі. Гаварылі пра ўсё, радыя, што можам вось проста так сядзець і гаварыць. Згадаўшы ягоную апошнюю падборку вершаў, я спытаўся: «Не заўважаеш сам, стары рэдактар, што за радкамі пакрысе, але праступае самота?» Генадзь усмешліва зірнуў на мяне і адказаў сур'ёзна, па-мужчынску: «А што зробіш, Алесь, да таго ідзём...»

Генадзь Бураўкін пражыў сапраўднае вялікае жыццё і як чалавек, і як паэт, і як адданы сын сваёй Беларусі. Хварэў і паміраў ён цяжка, змагаўся да апошняга дыхання — і адыйшоў, не страціўшы сваёй чалавечай годнасці ні перад людзьмі, ні перад Госпадам.

Грыбны трыялог — Генадзь Бураўкін, Алесь Жук і Валянцін Болтач.
Фота з архіва аўтара

Урокі Высоцкага

На вайне героямі часцей станавіліся тыя, ад каго ніякага гераізма не чакалі, што вельмі выразна паказана ў творчасці Васіля Быкава

Песні і вершы Уладзіміра Высоцкага — гэта маленькія кінафільмы з драматычнымі гісторыямі, з сутыкненнямі чалавечых лёсаў, з нечаканымі паваротамі сюжэтаў і непрадказальнымі фіналамі.

У гэтых творах — жыццё як яно ёсць, якое здзіўляе, уражвае, палохае і... павучае. Так, Высоцкі сваім вострым адчуваннем нібыта будзённых з'яваў дапамагае асэнсаваць жыццё, глыбей усвядоміць калізіі стасункаў паміж людзьмі. У яго творах — школа жыцця. Хаця ад апошняга выказвання сам Уладзімір паморшчыўся б, бо гучыць нeяк узнёсла. Тым не менш, паспрабуем прайсці некалькі яго ўрокаў...

«Я зноў яго вазьму»

Мне шматкроць даводзілася чуць размовы пра гэты твор У. Высоцкага. Я спрабую сабраць усе такія размовы ў адну. Магчыма, які настаўнік скарыстае яе на адпаведным уроку літаратуры, прысвечаным У. Высоцкаму. Як выяўляецца, не кожны здольны ўбачыць тое, што схавана за радкамі паэта. І гаворка тут не толькі пра маладых людзей.

Але спачатку паслухаем яго «Дарожную гісторыю»:

Я ціха жыў, не дзьмуў у вус,
Свабодны ад дурных спакус,
З людзьмі ў ладах — не пагарджаў
і не ілгаў,
Хрыбет не гнуў — прамым хадзіў,
І ўбок ніколі не зблудзіў,
І галаве сваёй рукамі памагаў...
Ды быў данос, а там турма —
Кругом пяцьсот і нас няма...
Быў кабінет з таблічкай «Время уважай!»
Не прычакаеш там спагад,
Там штэмпель ставяць наўздагад,
Нібы ў капэрце пасылаюць за Мажай.
Тады — залік, пасля — дамоў,
За спінай — сем ліхіх гадоў —
Вісяць яны на мне — ні кінуць, ні прадаць.
Ды на таго лёс скіраваў,
Хто ўсіх увішна вербаваў,
І за Урал машыны стаў пераганяць.

Дарога, а ў дарозе — МАЗ,
Які па макаўку заграз.
Ў кабіне змрок, напарнік доўгі час маўчыць.
Хаця б крычаў, — кіплю я злом.
Завея бесіцца за шклом,
А ён зубамі «Танец з шаблямі» брынчыць.
Маршрут даўно нам давялі —
І МАЗ даставіць мы маглі.
Што наша справа — сеў,
паехаў — дзень ці ноч!
Ну трэба ж так — пад Новы год —
Туды пяцьсот, назад пяцьсот.
Сігналіш марна — тут жывога не чутно!
«Глушы матор, — азваўся ён, —
Тут МАЗу нашаму гамон!»
Маўляў, глядзі, тут больш няма чаго чакаць.
Кругом пяцьсот па даўгаце,
Да ночы цалкам замяце,
Так зараўняе, што не трэба і хаваць!..
Я гавару яму: «Не плач!»
А ён глядзіць, нібы крумкач
З шалёным тварам, і ў руцэ трымае прут.
А што яму — ён тут як звер,
І хто каго пераажыве,
Той і дакажа, хто быў правы, як прыпруць!
Ён быў за брата мне радней,
Ён у мяне з далоні еў.
А тут як гляне ў вочы — быццам шкрабане.
А што яму! Пасля, псямаць,
Хто там захоча разабраць,
Што ён забыў, хто я яму і хто ён мне!
І ён пайшоў кудысьці ўбок.
Я адпусціў, а сам прылёг.
Мне сніўся сон пра наш «вясёлы» наварот:
Нібыта зноў кругом пяцьсот,
Шукаю выхад я з варот,
Яго няма, а толькі маецца ўваход.

...Канец такі: прыйшоў цягач,
І там быў трос, і быў урач,
Патрапіў МАЗ, куды прызначана яму.
І ён прыйшоў — дрыжыць увесь...
І там — ізноў далёкі рэйс —
Я зла не помню, я з сабой яго вазьму!..

— Як вы разумееце апошні радок «Я зла не помню, я з сабой яго вазьму»?

— Ну гэта ж хрысціянская норма: палюбі ворага свайго...

— Сумнеўна нeяк. Па-першае, герой твора нідзе не пазначаны як прыхільны да Бога. Па-другое, якая шчырая хрысціянская вера прымусіць чалавека перажыць такое паўторна. Дый увогуле гаворка пра Савецкі Саюз, у якім рэлігія, гэты «опіум для народа», была ў загоне.

— Але ж і ў Савецкім Саюзе шмат хто верыў у Бога. І ў цэрквы хадзілі, і дзяцей хрысцілі, нават камуністы ўголас казалі пра «опіум», а таемна хрысцілі дзяцей.

— Так. Але тут вось яшчэ: чалавек, які перажыў жорсткую несправядлівасць, у выніку чаго патрапіў на сем гадоў у турму, наўрад ці прыслухаецца да парады "палюбі ворага". Прычыну яго "зла не помню" трэба шукаць у іншым.

— У чым жа?

— Варта перачытаць папярэднія радкі: «...прыйшоў цягач, і там быў трос, і быў урач...» Як гэта: цягачы з урачамі ў завеі так і ходзяць па заснежаным полі, шукаючы, каго б уратаваць?

— Ну а што? МАЗ не дайшоў, куды прызначана, — вось і паслалі цягач шукаць яго.

— Гэта можна было б прыняць як правамоцную гіпотэзу, калі б МАЗу да мэты заставалася кіламетраў дваццаць-трыццаць. Але ж там «кругом пяцьсот»... Цягач, адпраўлены ў завею за пяцьсот кіламетраў, — гэта ўжо нейкая дзіўная фантазія!

— А вы думаеце, што гэта напарнік знайшоў і прывёў цягач?

— Менавіта так і думаю. Іншыя варыянты мы разгледзелі, і яны ці вельмі сумнеўныя, ці фантастычныя.

— Тады чаму «ён прыйшоў»? Чаму ён не прыехаў з цягачом?

— Тут можна паразважаць. У кабіне цягача мог змясціцца толькі адзін чалавек, апроч вадзіцеля. Там ехаў урач. А напарнік, магчыма, ехаў на падножцы цягача ці нeяк інакш, але не ў кабіне, з чаго і «дрыжыць увесь». Пад'язджаючы, ён саскочыў з падножкі і падышоў да МАЗа. Вадзіцель жа не бачыў, як ён там — ішоў ці ехаў.

— А навошта яму, напарніку, гэта, калі ён ужо і МАЗу гамон спрарочыў, і вадзіцеля быў гатовы забіць?

— Забіваць яму ніякага сэнсу не было. Хутчэй сам вадзіцель у злых вачах напарніка ўбачыў нешта небяспечнае і прут у руцэ ўспрыняў як пагрозу. Пабыўшы ў турме ці ў лагеры, так і прызвычаішся ўспрымаць паводзіны тых, хто вакол цябе, бо свядомасць знявечаная турэмным жыццём. Але ў напарніка такія намеры наўрад ці былі. Варта ўсё ж паспрабаваць зразумець, аб чым яны спрачаліся.

— Ну як?! Напарнік хацеў уратавацца, і яму пляваць было на МАЗ.

— Дык жа нармальная з'ява. Любы чалавек хоча жыць і не хацеў бы замерзнуць у застылым МАЗе.

— А хіба ў полі, дзе «кругом пяцьсот», не замерзнеш?

— Калі сядзець на месцы, тады дакладна замерзнеш. А калі пойдзеш нечага ці некага шукаць, то, магчыма, і знойдзеш. Нездарма ж кажуць: хто шукае, той знаходзіць.

— Чаму ж так не думаў вадзіцель?

— Вось гэта цікавае пытанне. Магчыма, ён таксама разумеў, што, пайшоўшы ў поле, можа ўратавацца. Але ў яго адказнасці была машына, якую ён павінен быў даставіць у пэўнае месца. Страціўшы машыну, не выканаўшы задання, ён трапіў бы пад суд. І паколькі ўжо адбыў тэрмін, то пакаранне, як рэцыдывісту, было б жорсткае. Вось сітуацыя: варыянт загінуць разам з машынай яму здаваўся менш страшным, чым трапіць у лагер паўторна.

— Але ж ён ратаваў сваё жыццё — суд, магчыма, улічыў бы такія абставіны.

— Магчыма, улічыў бы, але хутчэй за ўсё — не. У той краіне жыццё чалавека мала цанілася. Ты павінен загінуць, але тэхніку зберагчы. У Высоцкага гэта выразна паказана. Да таго ж, варта перачытаць пачатак: «я ціха жыў... з людзьмі ў ладах, не пагарджаў і не ілгаў...» Аднаго паклёпніцкага даноса хапіла, каб чалавека кінуць на сем гадоў за краты. «Там штэмпель ставяць наўздагад». Вось такі кошт жыцця.

— Павінен загінуць — гэта калі вайна. Па законах ваеннага часу тут нейкая жорсткая логіка ёсць.

— А Савецкі Саюз і існаваў па законах ваеннага часу. Там заўсёды былі бітвы — бітва за ўраджай, бітва за выкананне плана, бітва за цаліну, бітва за Беламор-канал. Перамогі ў тых бітвах часта дасягаліся за кошт чалавечых лёсаў і жыццяў. І людзі да гэтага пачыналі прызвычайвацца. Вадзіцель МАЗа быў з тых, каго прывучылі да такога парадку.

— Ну і сказаў бы: я не пайду, а ты — як хочаш. Чаго спрачацца?

— Як вынікае з тэкста, ён там быў старшым і таму адказваў не толькі за машыну, але і за напарніка. Калі б напарнік замёрз, яго б зноў жа абвінавацілі і судзілі. Таму і не адпускаў. З-за чаго і выбухнула гарачая спрэчка з шалёнымі вачыма і з прутом у руках. «Я адпусціў», бо вымушаны быў. Напарнік не пагарджаўся сядзець у машыне і чакаць невядома чаго. І вось жа: не кінуў сябра ў бядзе, знайшоў і цягач, і ўрача, вярнуўся сам з рызыкай быць абмарожаным. І МАЗ патрапіў, куды прызначана было. З такім не прападзеш! Вось таму і «зла не помню». Якое там зло?! «Я з сабой яго вазьму». Каго ж і браць, калі не такога?

У гэтым кароткім творы і летапіс жыцця былой краіны, і лёсы яе насельнікаў, і чалавечыя стасункі ў жорсткіх умовах, калі самае патаемнае ў душах пакутліва прабіваецца вонкі, і нечаканая высакароднасць «маленькага», звычайнага чалавека.

Нават на вайне героямі часцей станавіліся тыя, ад каго ніякага гераізма не чакалі, што вельмі выразна паказана ў творчасці Васіля Быкава, а не «стандартна» высокія, дужыя, плячыстыя, смелыя. І гераізм гэты не выяўляўся адразу, а прадзіраўся праз бруд, якога хапала ў душы кожнага, праз пакуты, сумненні. І сам чалавек часцей і не разумеў, што ён зрабіў нешта гераічнае.

У Быкава і Высоцкага — не пра герояў, у іх — пра чалавека звычайнага...

Тэкст і пераклад верша Міхася Булавацкага

З кнігі «Полька беларуская»

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Крыўда беларуская[1]

Зоры дзікія равуцца ад Вільні
Да жаданага Чорнага мора.
Едзе сын па вялікай краіне,
У душы і навокал — прастора!

Гарадок ажыве на хвіліну,
Маці з'явіцца ў хустцы літоўскай:
«Абляці, сыне, гэту краіну,
Гарады ўсе і вёску за вёскай…»

Абляцеў, і жаданае мора
Засталося за днямі-вякамі.
Дзякуй Богу, што Вільня ўжо скора,
Зоры стомлена б'юць капытамі.

Але ж крыўда нясе дамавіну,
І раптоўныя чуюцца словы:
«Захавай, сыне, тую краіну,
Дзе трымаліся роднае мовы…»

[1] Яшчэ на стадыі выдавецкага рэдагавання твор быў зняты з маёй кніжкі «Вандроўнік» (1983 г.). У чэрвені 1984-га гэты верш пад назваю «Сын» я прачытаў Уладзіміру Караткевічу — у яго дома…

7 верасня 1983 г., 10 чэрвеня 1984 г., 19 кастрычніка 2015 г.

Паляванне беларускае

Хоць вы зусім не паляўнічыя —
Пакіньце ж таўкачы і ступы,
Знайдзіце стрэлы ваяўнічыя
Не для звярынае загубы,

А на загубу — баязлівасці,
Халопства вечнага і страху,
І абыякавай маўклівасці:
«Хай родны край вядуць на плаху…»

Не кракаўскае і не тульскае
Ярмо, а наскае пароды…
Хай паляванне беларускае
Давеку доўжыцца, заўсёды.

22 снежня 2011 — 25 верасня 2015 г.

Стан беларускі

Беларушчына не дараструшчана…
Дамавінаю будзе калыска?
Мова божая з торбаю пушчана,
Хата кінута з лыжкай і міскай…

23 ліпеня 2012 г. — 2 кастрычніка 2015 г.

Від з моста[2]

На лужку адхоністай гары
Пасвіцца каза і казляняты —
Трохі воддаль і двары, і хаты,
Лодкі з ланцугамі, і Гарынь…
А на самым версе той гары
Лозунг ад усходу да заходу
Фарбай навальнічнаю гарыць:
«Власть у нас принадлежит народу!»

На слупах надзейных, металічных,
З моцнай сеткай выплеценых крат
Ля свайго чырвонага аблічча
Бачыць ён казу і казлянят.

[2] На стадыі выдавецкага рэдагавання верш быў зняты з кніжкі «Вандроўнік» (1983 г.), а пазней і з кніжкі «Над пляцам» (1986 г.).

10 чэрвеня 1983 г., 20 траўня 1984 г., 19 кастрычніка 2015 г.

Вораг

1
Мо навучуся трываць, дараваць?!
Сёння я думаў, рахманы вяльможа:
«Ворагу трэба дапамагаць,
Бо хто ж яму, беднаму, дапаможа…»

2
Перачытаў і сам сабе кажу:
«Цудоўна сказана, цудоўны Леанідзе!
Закінуў іскру ў сонную душу,
І тая іскра — сонейка ў зеніце!»

3
Аднак другая хваля набягае
З калючым афарызмікам такім:
«Ніхто нікому ўжо не памагае,
Бо той, хто памог,
быў названы дурным…»

24 верасня 2015 г.

Назіранне

Было такое некалі
І больш ужо не будзе —
Ішоў па беразе ракі
Вандроўнік
І даў іншаму вандроўніку
Рыбіну…

Цяпер
Тую рыбіну
Трэба злавіць самому.

10 чэрвеня 2016 г. — 1 ліпеня 2016 г.

Спадарыні Давідовіч

Быць артысткай — на сябе забыцца,
Памятаючы пра ўсіх наўкол,
І ў часіну кожную садзіцца
З Апалонам за галодны стол;

Ведаць, што падманнае каханне,
Кожны верш падманны і раман.
А з падмосткаў — словам і дыханнем
Славіць гэны радасны падман.

Сцэна — гэта тыя ж прапілеі,
Пад якімі кожны раз наноў
Лілія становіцца Ліліяй —
Кветкаю паэтаў, каралёў.

Снежань 1996 г.

Тэатральная кавярня

І кветкі, і лыжкі, і водар кавярні,
І дробная соль на сурвэтцы калянай, —
Раптоўнай дзяўчыны пагляд уладарны
З адбіткам узору падлогі цаглянай.

Гадзіна міне, і кавярню зачыняць,
А покуль яшчэ не стаміліся пляшкі
У чарцы званіць, і на гэтай дзяўчыне
Яшчэ нерухомеюць апранашкі.

Адсюль праз гадзіну я толькі скрануся,
Бо зараз, не вызнаўшы пляшку дарэшты,
У край бы які не пайшоў Беларусі —
У гэтай кавярні ізноў апынешся,
Дзе шмат галасоў, і чужымі вачыма
Глядзіш на сябе і на тое, што будзе.
І побач з табою садзіцца дзяўчына,
Як свята, як самы шчаслівы твой будзень.

24 ліпеня — 4 верасня 1983 г.

Ля тэатра

Я чакаў, як добры дурань,
Перад ветрам лістам слаўся
І над плотам, і над мурам
Я ўзлятаў і апускаўся.

У святле старой ліхтарні
Цень мой заставаўся ценем,
Кладліся ў яго хістанне
Дроту дробнае трымценне;

Краты холаду скразнога,
А яшчэ сцякаў па бруку
Цень ад будкі паставога
З вазай сметніцы пры боку…

Ты — акцёрка і, канешне,
На спатканне ўжо не прыйдзеш…
Я — і смешны, і пацешны
Холадам дабіты рыцар!

Падыду да паставога
Так або спытаць аб нечым.
Бліснe зорка вострым рогам
На плячы яго авечым.

14 сакавіка 1984 г. — 15 кастрычніка 2015 г.

Шэсцьдзясят

У шэсцьдзясят магчыма зразумець —
Няма сяброў, а ёсць туман і вільгаць,
Мох на лазе і страчаная Вільня,
Дзе дух крывіцкі чуецца ледзь-ледзь.

Адчуўшы ў сэрцы, як жалеза, цвердзь,
Пра кожны дзень кажы адно: «Магільня…»
І дарабі нязробленае пільна,
І нават сына не прасі: «Заедзь…»

Такі ўжо вырак — вырак справядлівы
У існаванні дробным і хлуслівым,
А ў дажыванні наймацней адна
Карціна ўстане і суцешыць сэрца:
Гарынскі бераг, агарод, вясна
І сонца з ганка коціцца па сенцах.

2 красавіка 2016 г.

Пераклады з Лі Хэ

Лі Хэ (790–816 гг.) — кітайскі паэт; з трагічнасцю ягонага кароткага жыцця і з празрыстай шчырасцю ягонай творчасці — магчыма, сугучнае беларускае ўяўленне пра лёс.

Пра пустэльніка Джао Шэна

Складаная вельмі кухарства навука,
Аднак жа навукай валодае гэтай
Старэйшая жонка — карэнне бамбука
На бляссе высмажвае добра нагрэтай.

І жонка сярэдняя з працаю цяжкай
Таксама спраўляецца, не наракае —
Таўчэ яна рыс таўкачом, і як яшма
У ступе той рыс калярова іграе.

Зіма на парозе, і Джао Шэн рана
Яловае голле збірае, а сонца
І мох, і кару саграваe платана,
І меле праменне ў крынічных жаронцах.
У працы такой ці ў такой прагулянцы
Станіца не дзіва (пустэльнік калі вы!) —
Ён спіць, спачывае ва Ўсходняй альтанцы
Прыгожы, здаровы і вельмі шчаслівы.

Сяньжэнь

Ператварыўшы мур у сяміструнны цынь,
Сяньжэнь — жыхар нябёс і вечны, і высокі —
Пільнуе фенікса і ў ранішнюю стынь
З Паўднёвых гор здзімае ўніз абпокі.

Алень з крыніцы п'е — ідзі і паглядзі…
І паглядзі, як рыба ў моры грае скрыта…
Не вер паэтам — тым,
што ў час цара Удзі
Цвіценне персікаў усхвалілі нібыта.

Уначы сяджу і спяваю

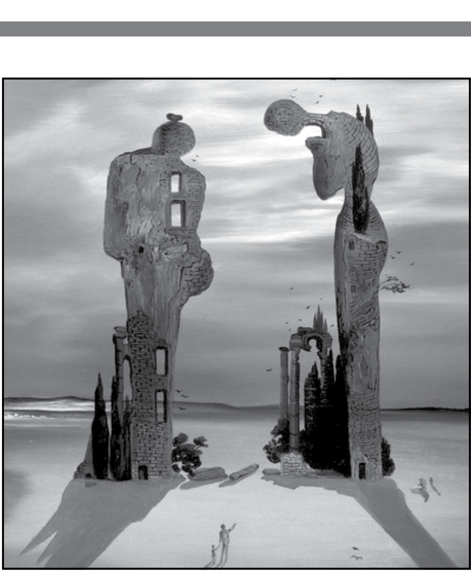
Куды каня начны віхор панёс?
Заходні вецер кінецца ў фіранку…
Дзе Млечны Шлях — там і Вялікі Воз,
І я адна маркочуся да ранку,

І «Думы доўгія» пяю, і лёс
Адзіны знае, што пяю для мужа…
Венера свеціцца на ўсходзе дужа;
Світанак набліжаецца, як сцюжа —
Конь шэры майго мілага панёс.

На другі год Джанхэ

Аблокі, вецер і пшаніца…
У Гуаньджуне сітак шмат,
Якім ніколі не знасіцца,
А ў Гуаньдуне — акурат

Няма чыноўнікаў, якія
Здзіраюць плату за наймо.
І бык пастаўлены ў ярмо
Араць камлыжыны цяжкія…

Сяляне тут сям'ёй вялікай…
Я сто манет прашу ў казны,
Каб шчыра заплаціць музыкам
За кветкі белыя вясны.

Ці з лесу дзікага, ці з неба
Дух Божы з'явіцца за стол
Паснедаць — вынікла патрэба…
І апушчуся я на дол,

Вымольваючы даўгалецця…
І ў гэты час, як бык арэ,
Сем зорак перакруціць вецер,
Чан Э прыгожая памрэ.

Песня пра лютага тыгра

Убачыўшы тыгрыны ладны след —
Суцішь хаду сваю і хваляванне,
На дзіду плюнь і выкінь арбалет,
І болей не хадзі на паляванне.

Бо ён — скала, бо камяніца ён,
Умацаваны спрытам год каторы…
У злосці тыгр, вядома ўсім здавён,
Хвост, нібы сцяг, ускідвае ў прасторы.

І з мора Ўсходняга славуты Хуангун,
Што мог звяроў уціхамірваць сэрцам,
Нясе ў душы спалох, нібы валун —
Баіцца ноччу з тыграм тым сустрэцца!

А нейкі просты чалавек Ню Ай,
За тыдзень не адолеўшы хваробу,
Стаў тыграм і хапіў тут цераз край —
З'еў брата роднага, нібыта антылопу.

І тыгру Беламу, які з травы
Жыве адной, Ню Ай прамовіў крыва:
«Ты меч драўляны, а не баявы…
Ты гром фальшывы, бо грыміш маўкліва…»

Пачуў Канфуцый ля Тайшань-гары
Жаночы плач аб горы-адзіноце:
«Сям'я мая прапала без пары
У пашчы лютай, у іклістым роце!»

Чыноўнікі (о, палахлівы люд!)
Загад улады: «Знішчыць людажэра!» —
Не выканаюць, хоць забіся тут…
Баяцца ж тыгра лютага, халера!

Падрадкоўнікі вершаў кітайскага паэта Лі Хэ і неабходныя для перакладу тлумачэнні падрыхтавала Алена Раманоўская.
Пераклад Леаніда Дранько-Майсюка.

Развітальны вясельны

Стася НАРКЕВІЧ

— Ніна Іванаўна, ты дзе? — крыкнула Марыя Пятроўна, падыходзячы да адчыненага акна. А калі ўбачыла, што тая сядзіць на падлозе і разглядае фотаздымкі, сказала:

— Сядзіш, карткі нейкія тасуеш, а не адчула сэрцам, што госці амаль на парозе. Ды толькі на масточку штосьці з машынай здарылася. Загрукатала яна і спынілася, што той наравісты конь. Мабыць, трактар патрэбны, каб прыцягнуў яе да твайго дома. Мо схадзіла б, зірнула?

— А божачкі, нават нідзе не кальнула… Я так захапілася, што ўжо з добрую гадзіну сяджу і ўсё забаўляюся. Ведаеш, прыемны занятак знайшла. Дык, кажаш, каля крынічкі, на масточку стаяць? Цікава, а хто ж машынай кіраваў, мо Тамарачка. Казала, што ўжо атрымала правы, — дзялілася сямейнай навіной Ніна Іванаўна.

— А хіба я ведаю? Бачыла толькі, як адчыніліся дзверы і з салона выйшла твая дачка, потым выбегла Волечка, а за ёй выкаціўся, што мячык, муж Тамары.

Ніна Іванаўна адклала ўбок стары жоўты альбом з надпісам: «Тут дзесяць класаў пройдзена…», у якім яшчэ ляжала гара фотаздымкаў, і выйшла да Марыі Пятроўны на вуліцу. Толькі наблізілася да брамкі — зірнула направа, туды, дзе знаходзіўся масток, а калі ўбачыла чырвоненькую «Мазду», якая пад’язджала ўжо да дашчатага доміка Ніны Іванаўны, не вытрымала і папракнула суседку:

— Ты што, Марыя Пятроўна, схлусіла. Бач, самі прыехалі, ніякая дапамога не спатрэбілася.

— Вось і добра. Менш клопату табе. А то дзе б ты знайшла той трактар, — выкруцілася Марыя Пятроўна. — У калгасе гарачая пара. Сенакос.

Жанчыны падышлі да машыны, з багажніка якой Тамара і Леанід ужо даставалі рэчы. Ля іх тупала чатырохгадовая Волька. Малая, як толькі ўгледзела бабулю, адразу кінулася да яе на рукі.

— А якая ж ты вялікая! — падымаючы ўнучку, прамовіла Ніна Іванаўна. — Праўда, як былінка. Такая ўжо лёгкая. Цыбе, відаць, бацькі не кормяць?

— Голадам морым. Паспрабуй ёй у рот што-небудзь упіхнуць! Бяда з гэтай ежай, — замест прывітання адказала дачка. — Апусці гэтага няўструя на зямлю, і мы з табою па-людску павітаемся.

— А мы і так павітаемся, — і Ніна Іванаўна пацалавала ў шчаку Тамару, потым зяця і сказала:

— Хадзем у хату хутчэй. Вы толькі не звяртайце ўвагі на вэрхал, які я там учыніла. Каб ведала, што вы сёння з’явіцеся, прыбрала б.

— Мамулечка, што ж ты такое натварыла?

— Фотаальбомы з гарадской кватэры сюды прывезла. Ледзь не надарвалася. А сёння ўселася і пачала іх разглядаць. Быццам яшчэ раз сваё жыццё па другім крузе прабягаю.

— Во і мы пазнаёмімся з тваім юнацтвам. А то ты, як партызанка на допыце, нічога і ніколі не расказвала нам з сястрой, — уж у хаце сказала Тамара.

— Хіба толькі вечарам знайду хвіліну-другую, каб зрабіць экскурсію ў мінулае, а цяпер палуднаваць самы час.

— Мама, а мы не галодныя. Гадзіну таму ўсталі з-за стала. Пасля што-небудзь перахопім. Дай толькі вадзіцы папіць ці кампоту. Я ведаю, што ты кожны дзень яго гатуеш з вішань.

— А я вішань хачу, я вішань хачу! — залямантавала Волька. — Вунь тых, што вісяць за акном, — і паказала пальчыкам на спелыя, амаль чорныя ягады.

— Ідзі з бацькам да дрэва. Вішань столькі сёлета, што ажно голле ломіцца. Ужо не ведаю, што з імі рабіць. Што абяру, а што шпакі здзяўбуць, — гаварыла бабуля ўнучцы.

— Пакуль вы будзеце смакаваць вішні, я дапамагу прыбраць у пакоі. А то і праўда — няма куды ногі паставіць. Толькі зірну на гэты сабраны скарб, — Тамара нахілілася над альбомамі, над стосікам пажоўклых ад часу фотакартак, адну з іх узяла ў рукі.

— Мамачка, гэта ты? Колькі табе было гадоў, калі фатаграфавалі? А дзе здымак рабілі? Дзесьці за мяжой?

— У Санкт-Пецярбургу. Гэта першая мая ўзнагарода за добрую вучобу. Я тады вучылася ў сёмым класе.

— А чаму ты ні мне, ні Веры нічога пра Піцер не гаварыла раней? Можа, і мы вучыліся б лепш, і нас бы вазілі па розных гарадах.

— Ну і дзівачка ты, дачушка. Хіба ж гэта вялікая перамога — выдатная вучоба? Хаця, шчыра табе прызнаюся, я не вельмі шмат часу тым урокам адводзіла, бо даваліся мне прадметы вельмі лёгка. А калі ў шаснаццаць гадочкаў набегла каханне, наогул не хацелася за падручнікі брацца. Такі тлум стаяў у галаве, не давядзі божа.

— Здаецца мне, не толькі ў цябе. Многія падлеткі праз хваробу з дыягназам «першае каханне» прайшлі і выжылі, многаму навучыліся, — удакладніла Тамара, якая зусім нядаўна абараніла кандыдацкую па псіхалогіі. — Цікава, а дзе яны, твае аднакласнікі, што скончылі, кім працавалі? Пэўна ж, некаторыя, як і ты, ужо на пенсіі? Толькі хлопцам вашым, відаць, не пашанцуе. Ім пенсійны ўзрост павялічылі.

— Канечне ж, адпачываюць. А дзе працавалі — не ведаю. Сорак гадоў мінула, я многіх і не бачыла з таго часу. Ведаю, што толькі чацвёра з нашага «звярынца» атрымалі вышэйшую адукацыю.

— Трое матэматыкаў і ты?

— Не зусім так. Гэля паступіла ў інстытут, але потым яго кінула. Зоя скончыла ўніверсітэт, як, дарэчы, і Тэрэза Пятрова. Зоська, так любілі мы называць Зою, працавала ў адным з міністэрстваў праграмістам. Тамарачка — заслужаны настаўнік. Выкладае беларускую мову. Гена Маруды вучыць дзетак гісторыі. Цяпер, наколькі я ведаю, ён — дырэктар школы.

— А ты, мамулечка, стала журналістам. Дрэнны з цябе рэпарцёр, калі да сённяшняга часу не знайшла школьных сяброў і не распавяла народу, якім стаў ваш клас, як пражылі дзесяцігоддзі, «перабудову». Гэта ж цікава.

— Усё так. Пэўна ж, я напісала б і пра аднакласнікаў, каб была побач з імі. Неяк наважылася іх шукаць, але, сама ведаеш, жыла ад роднага куточка вельмі далёка…

— Вы ж пры сустрэчы адно аднаго не пазнаеце! Будзеце пытаць: а ты хто, а ты?

— Думаю, так і будзе, — уздыхнула Ніна Іванаўна, змоўкла і зірнула на здымкі; танклявыя пальцы падчапілі ражок нейкай карткі і паднялі ўверх.

— Зірні. Гэта наша пявуння. Не голас, а галасісча. Тварык кругленькі, быццам журавінка. А прозвішча ў яе — Жураўская. Здаецца, і зараз Люська выскачыць з фотакарткі, як аднойчы выскачыла праз акно, што было з боку ад сцэны, на вуліцу, калі зблытала словы песні, якую выконвала на нямецкай мове падчас канцэрта. Мы тады ўсе прыліплі да шыбін. Думалі, што ногі паламала. Два метры да зямлі, гэта табе не жартачкі. Дзякуй богу, абышлося. А, ведаеш, якая яна была шчырая сяброўка і выратавальніца. Памятаю, як у нашу школу накіравалі на працу фізручку. Гімнастку. Кандыдата ў майстры спорта. Маленькую, вяртлявую дзяўчыну, амаль аднагодку нашу. Косцік Сяньчук закахаўся ў яе так моцна, што месца сабе не знаходзіў. І яна па ім гарэла шызым агнём. Справа была ў панядзелак. Прыйшлі мы ў школу і пачалі па звычцы дзяліцца ўражаннямі выхаднога дня. Хто прыдумваў небыліцы, хто праўду расказваў, толькі Люська маўчала і свідравала вачыма вымову, нягледзячы на тое, што ў гэтай пары былі шчырыя адносіны і сапраўднае каханне, якое потым, дарэчы, дапамагло стварыць ім моцную сям’ю.

— Малайчына ваша Люська. Вось гэта сапраўдны ўзор сяброўства.

— А мы ўсе былі малайцамі.

— Што я чую? А цяпер з гэтага месца падрабязней. Ці сорамна ўспамінаць?

— Які там сорам. Раскажу, чаму ж не распавесці. Кавалера Алімкі ў войска забіралі. Позва, што хлопца чакаюць у ваенкамаце, ляжала ў яго запісной кніжцы, дзяўчына ўжо слёзы ліла. Раней хлопцы ганарыліся, калі ішлі ў армію. Не тое, што цяпер. Усе «косяць» ад службы. Дзяўчаты нават не хацелі сябраваць з тымі, хто не прайшоў вайсковую вытрымку. А які ж навабранец без вясёлых выправін, без танцаў, якія ладзілі для сваякоў, суседзяў, знаёмых і блізкіх? Вечар меўся адбыцца ў аўторак. Позненька. А як тайна пакінуць часовае жытло, ці, як мы яго называлі, інтэрнат, дзе жылі з позняй восені да ранняй вясны, каб не заўважыла выхавацелька? Яна ж ні ў якім разе не дазволіць пасля дзевяці гадзін выйсці з памяшкання. Прыдумалі ўрэшце: праз фортку вылузнуць на двор. Пяць дзяўчат паспяхова пакінулі пакой, а шостая, як на бяду, не змагла. Сукенкай зачапілася за кручок і павісла на сярэдзіне рамы. Вісіць. І ў гэты момант нашая вусатая выхавацелька, былая настаўніца пачатковых класаў, шырока адчыніла дзверы дзявочага пакоя. А там — карціна пад назвай «Прыплылі». Галава Тоські — на вуліцы, а ногі — у пакоі, быццам нажніцы, стрыгуць паветра. Дапамогла выхавацелька дзяўчыне без траўмы пакінуць акно і прымусіла пасля такога стрэсу легчы ў ложак. Так яна і засталася ў інтэрнаце. А мы ж схаваліся за кут будыніны і без лішніх прыгодаў праз хвілін дзесяць падаліся ў суседнюю вёску да навабранца. Сярод пяцярых адважных была і я. Натанцаваліся ўдосталь і вярнуліся назад. А як зайсці ў памяшканне? Акно высока, не падскочыць да лаза-форткі. Спрабавалі на плечы адна адной залезці, ды дзе там. Ад смеху не змаглі. І вельмі баяліся, што выхавацелька зноў з’явіцца перад намі. А спаць хацелася, вочы на хаду заплюшчваліся. Некалькі разоў грукалі ў раму: чакалі, мо дзяўчаты, якія спалі, прачнуцца і ўпусцяць у пакой. Ніхто нават вухам не варухнуў. Давялося мне падысці да акна, ля якога спала нашая Аляксандра Альфрэдаўна, і паскрэбсці, быццам котцы, па шкле ды папрасіць, каб пусціла мяне ў пакой. І гэта каля шасці гадзін раніцы! Божухна, які сполах быў у ейных вачах! Выхавацелька хуценька ўсхапілася, а спала заўсёды ў вопратцы, і пайшла мяне ратаваць, балбочучы пад нос: «Як?

Чаму? У такі час?» Давялося выкручвацца, што, маўляў, выйшла ў прыбіральню, а дзяўчаты пажартавалі і дзверы зачынілі. Не ведаю, паверыла ў маю байку ці не, але я ўжо была ў пакоі, праз некаторы час і дзяўчаты прабраліся ды ціхенька ў ложак леглі…

— Ну і хітрыя ж вы былі!

— Не хітрыя, а практычныя. У жыцця самастойнасці вучыліся. Праз некаторы час такімі і сталі. Канцэрт падрыхтаваць — не праблема, у футбол згуляць — няма пытанняў, дапамагчы калгасу — лёгка. Вось так і жылі. Усё ў нас атрымлівалася, усюды мы паспявалі. Не прыкмецілі, як і выпускны падбег, быццам маладзенькі алень, хутка, з высока ўзнятай галавой. Ганарліва.

— Мама, а гэта ты з дзяўчатамі на выпускным? — разглядаючы наступны здымак, спытала Тамара. — Напэўна, той дзень запомнілі на ўсё жыццё?

— Запомнілі, яшчэ як запомнілі… Асабліва падрыхтоўку да банкету, ці, як казалі па-вясковаму, да п’янкі, на якую запрасілі бацькоў і настаўнікаў.

— А дзе ж вы бралі прадукты? І хто вам усё гатаваў?

— Ну і дзівачка ты, Тамара. Што купілі ў крамах, што ў калгасе. Памятаю, пайшла я да старшыні гаспадаркі і папрасіла, каб ён выпісаў цялятка, кілаграмаў на трыццаць. Не адмовіў Аляксандр Рыгоравіч. Толькі тую жывёліну патрэбна было забраць з фермы, якая ад школы знаходзілася за пяць кіламетраў. Мы ўнеслі ў касу грошы за прыкладную вагу і паехалі па будучыя адбіўныя. Ведаеш, дачушка, нават не падазравалі, што нас чакала ў загарадцы. Там не цялятка стаяла, а шкілет, які дрыжэў у перадсмяротных сутаргах і мутнымі вачыма глядзеў у адну кропку: хворымі ў яго былі і косці, і нутро. Жывёліна, пэўна ж, праз дзень-другі капыты б адкінула. Зірнулі мы на таго небараку і войкнулі. Да яго нельга было падысці, такое брудная. Але ж грошы аддалі, значыць, трэба забіраць. А Толік, Ваня і Валодзя не хочуць набліжацца да таго бедалагі. Папрасілі даглядчыкаў і ахвяравалі ім літр віна, каб яны ўскінулі жывёліну на вазок. І каб ніхто не страхоцце не бачыў, мы яго сенам прыцярушылі. Толькі страшэнныя гукі, якія раздаваліся з-пад сухой травы, насцярожвалі калгаснікаў, якія сустракаліся на шляху дахаты, дзе мы меліся адзначаць свята. Я да той ялавічыны не дакранулася, як і астатнія пастаўшчыкі мясных прысмакаў.

— А чым яшчэ табе запомнілася выпускны? Вы хадзілі сустракаць раніцу?

— Сустракалі мы раніцу на ферме. Праўда, не ўсе дзяўчаты. Дапамагалі маці аднай з нашых аднакласніц даіць кароў. Бо матуля яе вельмі стамілася за святочным сталом… Ты не ўяўляеш, як прыемна назіраць,

Раней хлопцы ганарыліся, калі ішлі ў армію. Не тое, што цяпер. Усе «косяць» ад службы. Дзяўчаты нават не хацелі сябраваць з тымі, хто не прайшоў вайсковую вытрымку

аднакласніка, які сустракаўся з фізручкай. Потым падышла да яго і штосьці шапнула на вуха, і яны адразу пакінулі нашу шумную кампанію. Калі вярнуліся назад, то на Косціку быў швэдар Люсі з высокім каўняром, а прывабную постаць дзяўчыны лагодна абхоплівала Косціна кашуля. Мы адразу ўсе здагадаліся: Ніна, так звалі нашу настаўніцу па фізічным выхаванні, на шыі хлопца пакінула сляды гарачых пацалункаў.

— А навошта і ад каго было хаваць сінячкі? Падумаеш, які вялікі грэх!

— Ад каго? Ад фізічкі. Каб яна заўважыла такое, не было б жыцця нашаму Косціку столькі часу, колькі б ён вучыўся, а Ніначцы, пэўна ж, уляпілі б

вальс

калі цыркае малако. І тыя два струменьчыкі цякуць у вядро, якое напаўняецца на тваіх вачах. А які смачны пах сырадою! Мы па пяць кароў выдаілі. А потым, калі вярнуліся дахаты, спалі, як пшаніцу прадаўшы...

— А гэты здымак таксама з выпускнога? Ты тут непадобная да сябе. Не ўсміхаешся, знік агеньчык. І, як мне здалося, вочы напоўнены слязьмі.

— Дай зірнуць, які гэта эпізод з майго жыцця трымаеш? Так, мне было вельмі сумна і не да весялосці. Я развітвалася са школай, з аднакласнікамі, са сваім першым каханнем. Хлопец, які стаіць збоку, — Віктар. Ён на некалькі гадоў быў старэйшы за мяне. Адслужыў у войску, скончыў ваеннае вучылішча і служыў ужо ў часці, якая дыслацыравалася ў лесе, непадалёк ад вёскі, дзе ён нарадзіўся. Быў сувязістам. Як мне хацелася, каб ён падышоў да мяне на выпускным і пакляўся, што, нягледзячы на расставанне і адлегласць, якая будзе нас раздзяляць, мы пранясём каханне праз гады і выпрабаванні! І што мы, калі настане час, звяжам адным моцным вузлом свае лёсы. Але ён не толькі не кляўся ў той вечар, а нават не падышоў да мяне. Маё сэрца амаль што разарвалася ад болю. Я не магла зразумець такія перапады ў настроі свайго любага.

— А ён прыгожы. Статны. І, відаць, весялун.

— Не тое слова! Што прыгожы, то прыгожы, і да дзяўчат захожы. Ніводнай спаднічкі не прапусціў. Словам — Казанова. Я ў яго закахалася яшчэ ў восьмым класе. Пазнаёміліся ў клубе на танцах. Віктар прыехаў з войска на пабыўку дадому. Як яму пасавала ваенная форма! Танцавалі ўвесь вечар, пасля Віктар пайшоў мяне праводзіць да інтэрната, да яго кійком дакінуць можна было, але мы ішлі, пэўна, гадзіны тры. Ён распавядаў цікавыя выпадкі з вайсковага жыцця. У той вечар падарыў зорку, самую яркую, і я была, бадай, на сёмым небе ад шчасця, што такі прыгажун звярнуў увагу на мяне і больш ні на кога. А які салодкі быў яго пацалунак... Першы мой пацалунак у жыцці. Месца сабе не знаходзіла пасля таго вечара. Мроіла Віктарам...Аднойчы да мяне падышла Ганна, практыкантка-стаматолаг, з якой я сябравала, і спытала:

— Ніна, скажы, у цябе сур'ёзныя адносіны з Віктарам Сібіраком?

— А што здарылася? — таксама спытала я і, каб доўга не стамляць дзяўчыну, прызналася: — Так, ён мне вельмі падабаецца.

— Не вер яму. — І Ганна працягнула мне канверт са штэмпелем, які быў адрасаваны ёй. Я зірнула — і мне здалося, быццам почырк Віктара прабег па маім твары, а не па той паперы, ды размаляваў чырвонымі ўедлівымі пісягамі шчокі, шыю. Я стаяла і маўчала, а Ганна трэсла мяне за руку. А што гаварыць? Фактычна, яна — саперніца. Я маўчала. У маёй галаве насілася Віктарава прызнанне ў каханні, якое перакрэслівалася крыўдай і падманам. Не ведаю, колькі б я так стаяла, каб не прапанова Ганны: узяць канверт, пакласці маё і яе пісьмы і адаслаць у часць. Так і зрабілі. Праз нейкі тыдзень я атрымліваю вялікае пасланне — адно на дваіх. А пачыналася яно са слоў: «Шаноўныя мае сіньярыты, я вам хачу сказаць, што вы абедзве мне падабаецеся. І вы так дапаўняеце адна адну, што толькі ўдзвюх здольны стварыць вобраз дзяўчыны, які я сабе прыдумаў. Я кахаю вас...» Як аказалася потым, з такім шчымлівым пачуццём ён адносіўся і да трэцяй мясцовай прыгажуні — начальніцы пошты, якой таксама дасылаў лісты і сустракаўся падчас адпачынку.

У яго дзень быў распланаваны так: з раніцы Віктар загаворваў зубы стаматалагічцы, з начальніцай круціў шуры-муры днём, а вечарам тлуміў галаву прыгожымі словамі мне.

Пасля таго ліста я больш не атрымлівала ад Віктара вестак. Трошкі пасталеўшы, вельмі пашкадавала, што паслухала Ганну. Хаця хто яго ведае, што было б потым... Але тое першае каханне, такое незабыўнае і шчымлівае, бывае, і сёння ўзрушыць памяць, асабліва калі Віктара пабачу ў сне. Калі ён вярнуўся з войска, мы яшчэ сустракаліся, але тыя сустрэчы былі падобны да нацягнутай струны: кранеш, а яна адгукнецца ціхім стогнам. Гэта было, калі я вучылася ў дзясятым класе. А на выпускным ён не падышоў...

— А што было далей?

— Далей? Ён служыў. Я спасцігала таямніцы журналістыкі. Кожны з нас выбраў сваю дарогу і пакрочыў па ёй. І колькі б я ні ішла па сваёй, я ўсё ж марыла пра тое, што калі-небудзь сустрэну Віктара, і зноў між намі адновяцца цёплыя пачуцці, рамантычныя спатканні. Не так, як у вас сёння: на першай гадзіне знаёмства — кампліменты, на другой — пацалункі, а пад канец вечара — моцныя абдымкі ў ложку.

— Мама, а што, ты так і не сустрэла яго больш? Нават здаля ніколі не бачыла?

— Бачыла. Напярэдадні яго вяселля. Я тады працавала ўжо ў газеце свайго раёна. Прыехала з камандзіроўкі, і, хоць вельмі стамілася, мы з дзяўчатамі пайшлі на танцы. Як вы сёння кажаце — на дыскатэку. А ладзілася яна на адкрытай пляцоўцы ў Парку адпачынку. Толькі падышлі да касы па білеты, як мяне схапіла за руку Вольга Наверач, аднакласніца, і выдала:

— А ведаеш, Віктар жэніцца з тваёй сяброўкай — Зінай, праз тыдзень вяселле. Тыя словы, быццам сякера, падсеклі мае ногі. Ад нечаканасці я ледзь не павалілася. Толькі выгляду не падала і выціснула з сябе:

— Як, якім чынам? Ён жа з ёй ніколі не сустракаўся. Ці я памыляюся?

Вольга толькі галавой пакруціла і ні слова не сказала.

З гэтай навіной мы і пайшлі на пляцоўку. Быў шэры надвячорак. Напаўзлі густыя хмары, і дробненькія кропелькі пачалі падскокваць на дашчатай падлозе. Трошкі грымела ды паблісквала маланка. А вось у маёй душы пачынаўся буран... А яшчэ — жаль. Так сябе шкада зрабілася, што слёзы ракой паліліся. Я плакала, нават не выцірала тыя салёныя кроплі і шаптала: «Канец. Цяпер канец. Я так доўга яго чакала. Яшчэ на нешта спадзявалася. Нават набыла заручальны пярсцёнак і надзела на палец, каб адпудзіць ад сябе кавалераў, якія не давалі праходу. Хоць бы на яго зірнуць у апошні разок».

І ты не паверыш: Віктар раптоўна вырас перада мною. Якім чынам мяне тут знайшоў сярод сотні людзей, я і сёння не магу ўцяміць. Павітаўся са шчырай, абаяльнай усмешкай і запрасіў на вальс. Мы пайшлі ў круг. Не ведаю, куды дзеліся слёзы, адкуль з'явіўся смех, уедлівы, у перасыпку са злымі, калючымі кпінамі. Ён толькі здзіўлена пазіраў ды слухаў і ўсё бліжэй і бліжэй туліў маё цела да сябе, быццам хацеў гэтым штосьці сказаць, але баяўся. А я ж была нібы вожык. Але як мне хацелася абхапіць яго шыю, закрычаць на ўсё наваколле: «Не аддам, не аддам!» Ды замест гэтага я прагаварыла:

— Віншую. Чула, што ты ўжо старлей, і што хутка тваё вяселле. Чаму ж ты мяне на яго не запрашаеш?

— На якое? — быццам бы здзіўлена спытаў Віктар, нахіліў сваю галаву над маім вухам і прашаптаў: — Я яшчэ не жанюся. Ты ж не хочаш за мяне выходзіць?

Што я магла адказаць? Нават не знайшла слоў, каб яго ўкалоць балюча-балюча. У маёй галаве толькі прабегла: «А хіба ты калі-небудзь пра гэта гаварыў? Ты нават не развітаўся, не сказаў, што паміж намі легла прорва. Не прызнаўся, баязлівец, што пакахаў іншую. Тым самым вызваліў мяне б ад перажыванняў, пакут». Не ведаю, чым бы ўсё скончылася, каб не сціхла музыка і пад густы рокат грому ды шалёны танец дажджу Віктар праводзіў мяне да сяброўак. Прывёў, пацалаваў у шчаку. Вусны яго былі гарачыя-гарачыя... Я той дотык, як кроплю кіпеню, і сёння адчуваю. Праз гады. Вось такое было развітанне. Віктар павярнуўся і пайшоў у натоўп. А я глядзела яму ўслед да болю ў вачах, да слёз, якія зноў каціліся па шчоках, буйныя ды горкія. Выціраю іх, скідваю на падлогу і кажу дзяўчатам:

— Не ведаю, як вы, а я пайду дадому... Мне млосна. Ды і дождж, відаць, не перастане...

І мы выйшлі з танцпляцоўкі. Дайшлі да кватэры, якую здымалі, і я, не распранаючыся, легла на ложак. Усю ноч праплакала. Я кожнае, бадай, спатканне прыгадала, кожнае слова... Вось якім было маё першае расчараванне, як і першая навука: не верыць прыгожым узнёслым словам. Я і цяпер, хоць прайшлі дзесяцігоддзі, да кампліментаў адношуся з асцярогай. Бо думаю, што за імі хаваецца падман. Пасля таго «вясельнага танца» ў мяне доўга не было хлопца. Я ўжо нікому не верыла.

— Мама, цікава, як склаўся ў Віктара лёс?

— Дакладна не магу сказаць. Але чула, што з жонкай ён разышоўся і з'ехаў з Беларусі ў Сібір.

— Ты адна, мабыць, і ён...

— І што ты гэтым хочаш сказаць? Няўжо ж думаеш, што я, самадастатковая жанчына, згублю галаву і пабягу яго шукаць? Не, дзіцятка, я здраднікаў на дух не цярплю. Хаця, думаю, гэта была і не здрада з боку Віктара, а хлусня. Не, нават не хлусня, а гульня прыгожых слоў, гульня ў каханне, на якое я, як дурніца, паддалася. Я, калі сустрэла твайго бацьку, не чула ад яго ўзнёслых слоў, ён не ўмеў іх гаварыць, але ж убачыла ля сябе сапраўднага мужчыну: выхаванага, тактоўнага, які гатовы быў аддаць мне ўсё на свеце. І я яму была ўдзячна за гэта. Я яго паважала, вельмі паважала. Вось толькі праклятая хвароба, якую ён падчапіў падчас ліквідацыі аварыі на Чарнобыльскай атамнай станцыі, скараціла нашыя светлыя і шчаслівыя дні, — на адным дыханні прамовіла Ніна Іванаўна і сціхла. Зірнула на альбомы, нахілілася і пачала збіраць фотаздымкі, прыгаворваючы:

— Расселіся мы з табою, Томачка. Разглядаем усё без патрэбы, а на двары пагрымвае. Дождж, відаць, прабяжыць. Вось і пайшоў... Добра, што бялізну да вашага прыезду зняла. А то б пасушыла. Бяжы па дзіцё, а то вымакне, — сказала і працягнула руку, каб абаперціся на плячо дачкі ды ўстаць з падлогі, як раптам пачула:

— Ніна Іванаўна, да цябе можна?

— Заходзь, заходзь, Клава Сяргееўна. Даўно цябе не бачыла. У горадзе не можам сустрэцца, хоць на адной пляцоўцы жывём, дык хоць тут пабачымся. Па патрэбе якой завітала? А ў мяне госці.

— Ды бачу я. Павіталася ўжо з унучкай. І аддала ёй канверт, які табе перадала наша суседка. На яе адрас прыйшло пісьмо, а прозвішча тваё. Заказное. Вось і папрасіла мяне, калі паеду на лецішча, перадаць табе ліст.

— Волечка, унучачка, ты дзе? Пісьмо нясі хутчэй. Што ж там у ім?

— Я тут, — адпіхаючы Клаву Сяргееўну з дарогі, прамовіла дзяўчынка і патрэсла канвертам.

Ніна Іванаўна падхапілася з падлогі, падбегла да малой, узяла пасланне.

Хуценька прабегла вачыма па незнаёмым почырку, падышла да стала, узяла нажніцы і адрэзала краёчак канверта. Дастала складзены ўдвая аркуш, разгарнула і пачала ўголас чытаць. «Паважаная Ніна Іванаўна! Чакаем цябе ў нашай школе 19 чэрвеня а 12 гадзіне. Твае аднакласнікі».

— Ну гэта ж трэба так! А я думаю, чаму мяне на ўспаміны пацягнула? Фотаальбомы расклала. Думала, што старэю. А тут вось як павярнулася!.. Цікава, як мяне знайшлі? — не звяртаючы ўвагі на прысутных, гаварыла сама сабе Ніна Іванаўна. Потым нахілілася над альбомамі і падняла адзін, той, дзе былі фотаздымкі аднакласнікаў. Прытуліла да грудзей, і радасна-ўзрушаны позірк пабег праз акно на двор, на вытаптаную сцежку, над якой вісела чорная хмара, якая выкручвала з сябе кроплі вады. Яны падалі на зямлю і ўздымалі ўверх пыл-пацяруху, які, быццам жывы, падскокваў, танцаваў пад раскаты грому ды феерверк бліскавіц, як тады, на танцпляцоўцы. Ён вяртаў Ніну Іванаўну ў мінулае, у яе маладосць ды быццам запрашаў на той развітальны вясельны вальс...

Любоўую жывіцца сусвет...

Анатоль ДЭБІШ

У горне

Самотай і болем агорне.
Душу, але Дух не кране.
Нібыта жалезу, што ў горне,
Жыццём выпрабоўвацца мне.

Чым болей турбот і навалы —
Тым Дух майго цела мацней.
Глядзіце, з жалезам што стала —
Яно пачало палымнець.

Збіўся з тропу

Ішоў па шчасце! — збіўся з тропу.
Адну брыду трымаю ў лапе.
Хацеў патрапіць я ў Еўропу, —
У джунглі Афрыкі патрапіў.

Балада пра сябра

Маім найлепшым сябрам быў:
Усмешкі шчырыя дарыў,
З адной еў міскі, шклянкі — піў,
І разумеў — з паўслова.
Ды вось патрапіў я ў бяду,
І на расстрэл мяне вядуць,
Яшчэ імгненне — я сыду...
Да д'ябла, ці да Бога?

Бывай, мой край! Мой родны дом!
Усё жыццё маё — на злом,
Наўкол — Гамора і Садом,
Паклёпы, гвалт і здзекі.
Хвіліны прамінаюць, дні —
Ані сяброў, ані радні...
Натоўп галёкае: «Распні!
Каб не ўваскрос навек ён...»

Дзе ж сябра мой? Мо толькі ён
Аплача мой гвалтоўны скон?..
Ягоны чую я праклён, —
З натоўпу злітым хорам.
«Распні!» — нясецца над зямлёй...
З усмешкай шчырай і святой
У скронь страляе сябра мой...
...Крывёй змывае сорам.

Абмежаванне

Свабоду Шарык тую мае —
Ланцуг якую дазваляе.

***

Даведзена да ладу:
І на двары, і дома.
На ганак я прысяду.
Сваю развею стому.

Сяджу. Куру стамлёны,
І дзякую я Богу...
Як ліст пажоўклы з клёна,
Кладзецца дзень пад ногі.

Любоўую жывіцца сусвет

Прыняўшы вобраз чалавечы,
Ў краіну радасці і бед
Хрыстос прыйшоў з нябёс, каб сведчыць:
Любоўую жывіцца сусвет.

Яна — дае нам моц і лечыць.
І без яе жыццё — турма.
Хрыстос на крыж пайшоў, каб сведчыць,
Што смерці для любві няма.

Няхай парою смерць лякае,
Што ніткі лёсу абарве.
Няма жыццю канца і краю,
Калі любоў у ім жыве!

Замураваны

Храм збудаваць хацеў жаданы,
Дзе ззяе сонцам кожны камень.
Храм волі. Сам замураваны
Цяпер у гэтым, з думак, храме.

У карчме

Ноч. У карчме — толькі я і габрэй.
Зымканне мухі, агмень цыгарэты.
А ля ўваходу, ля самых дзвярэй,
У місе з вадою — злоўлены ветах.
П'ём цішыню. Бо яна — задарма.
І за віно больш плаціць нам не трэба —
Выпілі ўсё. Ды і ежы няма,
Хіба, для пыхі, кавалачак хлеба.
Есці багата адвыклі даўно.
Можа, якісь агурок з лебядою.
Мокры, журботна глядзіцца ў акно
Злоўлены ветах у місе з вадою.
Ды на яго аніхто не зірне,
Сёлета кожны заняты сабою.
Думае, пэўна, габрэй пра мяне,
Я ж пра яго. Непатрэбныя — двое.
Ды разыходзіцца мы не спяшым,
Удвух мы мацней, калі што, што якое...
Плача габрэй, плачу побач я з ім.
Злоўлены ветах у місе з вадою.
Ноч прамінае. І дзень настае —
Вось за акном хутка сонца заззяе.
Больш мы не плачам. Мы песні пяем.
Плакаць чаго — калі доля такая?

Раптам ускрыквае сонны габрэй:
«Ты паглядзі — нас не двое, а трое!
Ён, як і мы, сцень нямы між людзей, —
Злоўлены ветах у місе з вадою.
Можа, адпусцім на волю яго,
Вызвалім мы, небараку, з палону?»

Вынулі з місы. І толькі ўсяго...
Свеціць і свеціць той ветах — да скону.

Мяжа

Нябачнай сціяной мяжа
паўстала на маім шляху:
без пагранічных стаўпоў
і вартаўнікоў,
разбітая на сотні аскепкаў
і паяднаная ў адно цэльнае — жыццё...
Мяжа — без межаў.

***

Я знаю — сустрэну чароўную пані,
Якую ў жыцці гэтак прагнуў знайсці,
А з ёю надзею сваю і каханне, —
Ды толькі не ў гэтым, не ў гэтым жыцці.

І вораг мой люты — за сябра мне стане,
Каб поруч заўжды па дарозе ісці:
Дзяліць — і жытло, і бяду, і жаданні, —
Ды толькі не ў гэтым, не ў гэтым жыцці.

І будзе — ноч светлай і сонечным — ранне,
Усё навакол — і спяваць, і цвісці...
Вясна — у вачах, а на сэрцы — літанне...
Ды толькі не ў гэтым, не ў гэтым жыцці.

Таму непазбежнасць не страшыць растання.
Жадаю любові святлом прарасці,
Хай нават праз вечнасці пыл і выгнанне, —
Калі і не ў гэтым — у іншым жыцці.

Голы кароль

Васіль ДЭБІШ

Госць

Пастукае мне ў акно,
Сярод ночы,
Чалавек,
Поўны роспачы,
Назавецца іменем маім...
Я адчыню дзверы
І скамянею:
Гэты чалавек
Так падобны да мяне,
Нібыта адзін твар
Я і Ён.
— Не, скажу,
Я не магу цябе
Пусціць:
Я ўжо Ёсць...
Чалавек
Растворыцца
Ў цемені ночы.
А я і не заўважу,
Што я адзін
Іду,
Заблудзіўшыся, ў дарозе,
Што за сабой
Мяне вядзе
Прабітая цвіком
Рука.

Прарок

(Балада)

Прысвячаю Алесю Каско

Хмурны мужчына,
З тварам, бы мапа краіны,
Думкамі вечна азораны,
Чалавек з вачыма-азёрамі,
Збіральнік песень і стогнаў,
Разгарачаны, крочыў да Бога,
Прытаміўся скарб гэты несці,
У шынок зайшоў, каб паесці.
Адштурхнуў валацуг з парога,
На габрэя зірнуў ён строга,
Пасміхнуўся, прысеў за столік...
І заплакаў ад смутку, болю:
— Божа, дзе ты, чаму пакінуў
Ты мяне і маю краіну!?..
Абылгалі нас, абакралі,
З роднай хатачкі нас прагналі
І адправілі ў свет блукаці
Сіратой без Радзімы-маці.
Ты вярні, што належыць нам, Божа!

...Ды дарма слёзы ліў і маліўся,
Толькі жаль на душы памножыў.
Затрымаўся ў шынку, спазніўся
Адзінокі вандроўнік-нябога
На сустрэчу да пана Бога.

Адносна

Усё адносна ў свеце гэтым:
То срэбра зыркі бляск, то — гразь.
Жабрак разбуты і раздзеты,
А ў параўнанні з ім ты — князь.

Дзе тыя межы, тыя грані,
Што раздзяляюць нас? Дзівак!
Вунь князь у залатым убранні...
Ты ў параўнанні з ім — жабрак.

Праўдападобная казка

«Кароль — голы...!?»
Г. Х Андэрсэн

Да смяхотнага пенкны, нібыта царэўна,
Невідушчы Гамер з сваёй лютняю спеўнай.

Ён спявае і танчыць, ды так адмыслова,
Што бы згустачак мёду — кажнюткае слова.
А на ўзбочыне песні, і стогны, і крыкі,
Дзе натоўп вар'яцее ад радасці дзікай.
Людзі цягнуць далоні, гатовыя пляскаць...

Тут знікае мяжа паміж явай і казкай.
Па краіне маёй блазен з лютняй ступае,
Сам сляпы, ды відушчым сябе ўяўляе,
Бо пабачыць не здатны брыдоты наўкола:
Што народ танчыць голы, і сам танчыць — голы!

Халадзільнік

Не спіцца... Трэцюю гадзіну
Раве, скавыча халадзільнік
Ды так надрыўна, так пагана
Бы ты, калі прыходжу п'яным,

Нібы памёр я — не інačай,
Заходзішся на ложку плачам.
Пасля — гадзюкаю ў клубочак,
І знаць мяне тады не хочаш.

Аж раптам — ціш. Чуваць і муху,
Што заляцела на змярканні.
О, як прыемна цешыць вуха,
Яго, каханая, маўчанне.

***

Гараць агні. Смуга заслала бераг
Ракі. Смуга — на сэрцы і ў вачах.
Іду без мэты я, адзін, наперад,
Губляецца ў сівым тумане шлях,

З якога мне не выбрацца ніколі
І смутку мне не пераплыць раку.
Пад'ёмны кран, бязрукі сімвал Волі —
Хістаецца на ветры скразняку.

У бераг хвалі плешчуць палахліва.
На грэбнях ні праменьчыка, ані.
Туман халодны сцелецца на нівы...
Гараць агні, бязлікія агні.

***

Я — паганец. Не срэбру і золату бляску —
Кветкам у лузе малюся, траве і расе.
Перуну і Ярыле з бабулінай казкі,
Што грымотнаю пугай аблокі пасе.

Я — паганец. З магутнага дуба
скульптуру
Высек Зніча, цяпер пакланяюся ёй.
Што мне храм той зямны,
з яго веліччу хмурай?
Прыгнятае мяне ён раскошай сваёй.

Лада ценем лагоды і смутку акрыла,
Каб любоўю мой кожны агучыўся крок,
І дала мне яна цудадзейную сілу.
Я — паганец, спакрэвіч вятроў і аблок.

«Маўчыце, пасівелыя вякі...»

Старонкі дыярыуша (1963–1967)

Сяргей ПАНІЗЬНІК

«Me fecit Sluciae» — пазнака на канцах знакамітых слуцкіх паясоў з Беларускага аддзела Львоўскага нацыянальнага музея...

Узнёслы горад — як мальберт...
...Я, беларускасці малюск,
раскруў Свянціцкага канверт,
спасцігнуць сэнс: «Мэ фэцыт Слуцк».
На акварэльнай любаце
бузок у Стрыйскім парку цвіў.
І ў Алаізіным куце
свяцілася: «Мэ фэцыт Львіў»...

Служыў я ў артпалку 120-й гвардзейскай Рагачоўскай дывізіі на самым ускрайку Мінска. На месцы таго кустоўя паўстаў Інстытут культуры Беларусі. У 1962–1963 гадах напорыста друкаваўся ў дывізійнай газеце. І аднаго разу яе рэдактар маёр Барыс Яфімавіч Грыншпун узгадаў пра Львоў, дзе вучаць на журналістаў. Як фельчар без практыкі я зацікаўлены ў медыцыне. А тут пра нейкі казачны Львоў загаварылі! Далёкая невядомасць зачаравала. Паслаў у Львоў патрэбныя дакументы, пасля выкліку вясной 1963-га здаў іспыты — і ачмурэў ад фантастыкі горада, які толькі ў некаторых дэталях нагадваў мне ўжо знаёмую Рыгу.

Прыемна было знаходзіцца ў даволі спагадлівых умовах: асабліва не прыгняталі курсантаў Вышэйшага ваенна-палітычнага вучылішча СА і ВМФ. Сярод будучых журналістаў былі хлопцы з высокімі паэтычнымі задаткамі...

Вяртаюся пад Стрыйскі парк, каля якога і размяшчаліся будынкі вучылішча. Пасля самападрыхтоўкі мне дазвалялася наведваць бібліятэкі, музеі, архівы і спецсховы пры іх. Хацелася дазнацца пра вучобу ў Львове нашай паэткі Алаізы Пашкевіч (Цёткі), паглядзець на артэфакты, выкупленыя ў Беларусі Іларыёнам Свянціцкім для Нацыянальнага музея... У Дзяржаўным архіве Львоўскай вобласці даведаўся пра тое, як падпольна друкавалі ў Стаўрапігійскім інстытуце газеты КПЗБ «Жыццё» і «Беларускае жыццё» (з вершамі Максіма Танка, Янкі Купалы...).

Мой допіс «Беларускі падпольны друк у Львове» быў надрукаваны ў 1966 годзе ў часопісе «Беларусь». А перад гэтым я пасылаў былому віленскаму падпольшчыку, апекуну названых выданняў Максіму Танку пераздымкі архіўныя сведчанні. Дарэчы, наша Беларускае зямляцтва мела з Максімам Танкам стасункі. Мы павіншавалі яго з абранем старшынём Вярхоўнага Савета БССР. У адказ атрымалі (ці не ў канцы 1964 г.) навагодняе віншаванне і верш «Жадаю вам...»

«Дарагі дружа!»—так пачынаў Максім Танк свой ліст да мяне ад 4 красавіка 1966 года, у якім дзякаваў за фотаздымкі, удакладняў архіўныя дадзеныя, згадваў сваіх сяброў-змагароў, якія спрыялі выданню аднаднёвак, сканфіксаваных, на вялікі жаль, львоўскай паліцыяй. Да сэрца прылёг апошні сказ з гэтага ліста: «Поспехаў у Вашай службе і працы. Моцна цісну Вашу руку — Максім Танк»...

А сувязі з Мінскам не парываліся. Ліставаўся з Рыгорам Барадуліным, які рыхтаваў да друку мой зборнік «Кастры Купалля». Пасылаў свае вершы Сцяпану Гаўрусёву, Анатолю Вялюгіну... Пісаў Янку Брылю аб жаданні ўшанаваць імя Цёткі у Львове. Іван Антонавіч параіў звярнуцца да Івана Шамякіна. Той адмыслова патурбаваў Кіеў — і ўрэшце-рэшт мемарыяльная шыльда ў гонар Пашкевіч-Цёткі была прымацавана на будынку па вуліцы Жовтнэвай, 41...

Сябрамі львоўскага Беларускага зямляцтва імя Цёткі былі курсанты двух факультэтаў вучылішча, студэнты-медыкі, студэнты-паліграфісты... Мы выпісвалі часопісы «Полымя», «Маладосць», «Беларусь», газеты «Чырвоная змена», «Літаратура і мастацтва», «Голас Радзімы», куды пасылалі свае нататкі. На мінскім радыё нават канцэрт па заяўках львоўскіх беларусаў зладзілі...

У Львове напаўняўся я, курсант, творчай аўрай, якая сыходзіла ад такіх творцаў, як Уладзімір Лучук, Аксана Сенатовіч, Мікола Пятрэнка, Мікола Ільніцкі... Да сённяшняга дня ўдзячны жонцы Іларыёна Свянціцкага — Аніссі Мацвееўне — за дазвол дакрануцца да кніжных скарбаў Нацыянальнага музея, набытых у Беларусі. Не астыў у мяне голас спадзеву дачкі Свянціцкага Веры Іларыёнаўны: вынесці наповерх з музейных скляпенняў святыя экспанаты так званага Беларускага аддзела пры Нацыянальным музеі, заснаваным 100 гадоў таму, каб і паслужыць дыфузіі родных культур, і сцвердзіць нашую глыбінную духоўную еднасць...

7 кастрычніка 1965 года нас, курсантаў, адпусцілі ў горад, каб мы вышуквалі цікавыя матэрыялы для старонак зборніка нарысаў. Я выкарыстаў дзень, каб пахадзіць па важных установах ды распытаць пра сувязі ўкраінцаў з беларусамі ў прадаўнія часы. А напачатку мне хацелася даведацца больш падрабязна пра згаданую ў біяграфічных нататках Максіма Танка газету, якая як быццам выходзіла ў Львове ў 30-х гадах.

Адправіўся ў былы Асалінэум. Даведаўся, што на вуліцы Стэфаніка ў 1940 годзе была заснавана бібліятэка на базе закрытага Інстытута Асалінскіх. Нацыянальная бібліятэка Польшчы — Асалінэум — была заснавана графам Асалінскім у 1817 годзе. Пасля вайны трэцюю частку фондаў перавалі ў Вроцлаў — у падарунак польскай дзяржаве.

А ў старажытны львоўскі будынак трапляла пасля вайны ўсё: фонды таварыства «Просвіта», частка бібліятэкі і архіў Стаўрапігійскага інстытута, канфіскаваныя бібліятэкі манастыроў, прыватныя зборы... Мільёны адзінак захавання аказаліся на паліцах былога Асалінэума.

Так выглядаў галоўны корпус Львоўскага ўніверсітэта, які наведвала беларуская пісьменніца. Злева ад уваходу ў будынак універсітэта змешчана шыльда ў гонар Алаізы Пашкевіч. Фота С. Панізьніка. 1966 г.

> **Паслаў у Львоў патрэбныя дакументы, пасля выкліку вясной 1963-га здаў іспыты — і ачмурэў ад фантастыкі горада**

Там, у навуковай бібліятэцы імя Васіля Стэфаніка НАН Украіны, вельмі цёпла сустрэлі курсанта-беларуса. Супрацоўнікі бібліяграфічнага аддзела выслухалі мяне ўважліва. Адразу ж узгадалі, што ў Львове вучылася класік беларускай літаратуры Цётка — Алаіза Пашкевіч.

Нагадалі мне, што ў Львове ў 30-х гадах выходзіў часопіс «Вікна», дзе пісалі і пра Беларусь. Так, выходзілі тут і газеты-аднаднёўкі, падрыхтаваныя ў Вільні. Аж да 1939 года цешыў беларускімі публікацыямі і польскамоўны часопіс «Sygnały». Добразычлівыя львавяне паабяцалі дапамагчы беларусу ў выяўленні цікавых забароненых цэнзурай выданняў.

...Да сямі гадзін вечара 23 лістапада 1965 года займаўся ў Дзяржаўным архіве Львоўскай вобласці. Ён знаходзіцца на вуліцы Підвальнай. Побач будынак друкарні Стаўрапігійскага брацтва, Успенская царква.

У архіве працавала прафесіянал сваёй справы — Кацярына Паўлаўна Пыльо. Калі мы пазнаёміліся, распачалі лагодную гаворку, то жанчына адразу падзялілася цікавымі ўспамінамі. Узгадала, што ўступіла ў КПЗУ ў далёкім 1934 годзе. Разам з беларусамі сядзела ў польскіх турмах. Бачылася з нашым пісьменнікам Піліпам Пестраком. А не так даўно ў Брэсце сустрэлася з беларускай — сваёй сяброўкай па былой турэмнай камеры...

Нікому не перашкаджаючы, мы доўга гаварылі пра тое, як развіваюцца нашыя нацыянальныя культуры, якія праблемы з мовамі. Пазней я даведаўся, што мая знаёмка Кацярына Паўлаўна стала доктарам гістарычных навук, працавала ўніверсітэцкім прафесарам...

Дык што ж я ўбачыў у тых «Вікнах»? Напачатку ў бібліятэцы імя В. Стэфаніка параілі прагледзець праз фільмаскоп тэкст апавядання Міхася Чарота «Кірмаш», пераклад якога быў надрукаваны ў «Вікнах» (№ 10, 1930 г.). Аказваецца, гэты часопіс, які выходзіў пад эгідай Камінтэрна з лістапада 1927-га да верасня 1932 года, быў органам рэвалюцыйных пісьменнікаў Заходняй Украіны. Гэтыя творцы ў 1929-м аб'ядналіся ў групу «Горно».

Часопісам апекавалася МАРП — Міжнароднае аб'яднанне рэвалюцыйных пісьменнікаў (1925–1935). Напачатку рэдактарам быў Васіль Бабінскі. Пазней ён заахвоціўся перабрацца на ўсход, дзе і быў расстраляны энкавэдзістамі ў 1938 годзе. Яго замяніў Сцяпан Тудар.

Часопіс «Вікна» і перад жорсткім пераследам польскай цэнзуры прапагандаваў дасягненні не толькі ўкраінскай культуры. Сярод перакладаў з балгарскай, польскай, нямецкай моваў сустракаюцца і пераклады з беларускай. Пра апавяданне Міхася Чарота я ўжо згадваў. У чэрвеньскім нумары за 1928 год паведамлялася аб наведванні Харкава Янкам Купалам, Якубам Коласам, Цішкам Гартным, Міхасём Зарэцкім і Міхасём Чаротам.

У майскім нумары за 1930 год чытаю: «Беларуская прэса паведамляе, што ў Вільні арганізаваны першы Саюз беларускіх пісьменнікаў і журналістаў». А на другой старонцы гэтага нумара знаходжу такі тэкст: «Орган беларускіх пралетарскіх пісьменнікаў «Маладняк» змясціў доўгі інфармацыйны артыкул пра «Вікна» і «Горно», напісаны прафесарам П. Бузуком...»

Варта зазначыць, што Пятру Апанасавічу Бузуку — лінгвісту-славісту, педагогу, доктару філалагічных навук, паэту, празаіку, заставалася тварыць яшчэ восем гадоў. Як і В. Бабінскі, ён будзе расстраляны ў 1938 годзе.

Своеасаблівымі вокнамі былі нумары ўкраінскага часопіса, праз якія праламляліся промні літаратурнага жыцця і з Заходняй Беларусі, дзе цэнзура была асабліва жорсткай. Пра гэта сведчыць і «Ліст з Беларусі» (№ 5, 1931 г.), які прыслаў у рэдакцыю Янка Чабор: «...Пралетарскай беларускай прэсе запламбіраваны вусны. А сілы ў нас, хоць слабыя, але ёсць. І калі няма ў нас пакуль што магчымасці аднавіць сваю палітычную прэсу, то трэба нам арганізаваць свой літаратурны часопіс, які б згуртаваў ля сябе заходнебеларускіх пралетарскіх пісьменнікаў... І гэтым шляхам звяртаюся да ўсіх тых маладых і старэйшых беларускіх пісьменнікаў, якім дарага пралетарская справа: АДГУКНІЦЕСЯ!.. Даймо нашым рабочым і сялянам мастацкае, класава начыненае слова! Чакаю вашага голасу, таварышы! З пралетарскім прывітаннем — Янка Чабор».

Варта, думаю, узгадаць хоць крыху пра гэтага беларускага паэта. Янка Чабор — Іван Сцяпанавіч Патаповіч — нарадзіўся 11 ліпеня 1911 года ў вёсцы Рачканы пад Слуцкам. Выявіў сябе паэтам, публіцыстам, актыўным удзельнікам нацыянальна-вызваленчай барацьбы ў Заходняй Беларусі. У 1931 годзе напісаў «Адкрыты ліст», урывак з якога і надрукаваў часопіс «Вікна». У 1934 годзе Іван Сцяпанавіч быў асуджаны польскімі ўладамі на пяць гадоў турмы. А навечна «запламбіраваны вусны» Янку Чабору былі ўжо ў савецкім ГУЛАГу...

Аб тым, што ўкраінскія «Вікна» траплялі ў Заходнюю Беларусь, сведчыць і такі факт: у вераснёўскім нумары 1931 года ў раздзеле «Старонка чытача» знаходзім ліст А. Грамака з Клецка. Тэкст набраны па-беларуску, у якім, між іншым, адзначалася: «Адсутнасць у Зах. Беларусі сял.-раб. прэсы зусім пазбаўляе вестак аб жыцці нашых братоў на ўсходзе. Гэта пустое места мог бы часткова запоўніць ваш часопіс, змяшчаючы артыкулы аб творчасці тых пралетарскіх пісьменнікаў...»

Рэдакцыя, на жаль, не змагла адгукнуцца на такую прапанову беларуса. Ужо ў 1931 годзе нумары «Вікон» выходзяць з мноствам пустых старонак, на якіх стаяла толькі адно слова: «Сканфіскавана». У 1932 годзе выдаваць часопіс стала яшчэ цяжэй. Апошні выйшаў вераснёўскі нумар, ушчэнт парэзаны цэнзурай...

У жніўні 1967 года лейтэнант Панізьнік адправіўся служыць у мінскае Уручча, у тую самую дывізійную газету, рэдактар якой і даваў мне рэкамендацыю для паступлення на вучобу ў Львоў...

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 8 (120) | 26 жніўня 2016 | № 32 (497) Новы Час

Памаранчавая лямпа

Васыль КУЗАН

***

Паэты сыходзяць часта,
Часцей, як не паэты.
Іх душы ляцяць у неба,
Іх рукі, як тыя крылы, —
Заўжды патрабуюць лёту.

Паэты згасаюць проста,
Як лісце ляціць з бярозы.
У свеце — халодная восень,
Апошняя, як самотнасць, —
Сястра і каханка паэта.

Паэты згараюць зранку
Без пляшкі, што на пахмелле,
Без мроі, якую патрэбна
Чакаць і шукаць яму зноўку,
Як чарговую дзеўку.

Паэты сціхаюць хутка —
Няма калі жыць ім у прозе,
Бо вечна — напаўдарозе,
Бо Муза стаіць на парозе
Са словам, было што першым.

Паэты знікаюць рана,
Іх трэба любіць учора,
Бо сёння й на вечныя векі
Ім недасяжныя будуць
Ні кветкі, ні пацалункі.

Паэты ўміраюць вечна,
Бо вечна шукаюць смерці,
Бо здаўна на Шляху Млечным
Паводзяць сябе бяспечна,
А быць сёння трэба іншым.

Паэты нясуць на плаху
Лебядзіныя спевы свае,
І восені ўжо не стае,
Каб радасці лёсу піць...
Паэты не ўмеюць жыць.

***

Калі ад верша адкінуць рыфму,
Што ж застанецца?..
На слова
Ўпадзе патройная насалода
І будзе гучаць, гарэць і грэць
Прысутнасць духа.

Калі ад верша адкінуць слова, —
Яго чуллівасць, памкненні, мроі
Рассыплюць зерне па ўсім сусвеце
І прарастуць усе да праўды,
Як віртуальныя радкі пакутаў.

Калі ад верша адкінуць голас,
Не зможа ён захаваць задуму.
Счаўрэе цалкам,
Апусціць крылы
І будзе пешкі ісці да храму
Паўз тых, хто край паланіць наш хоча, —
Каб засталася адна свабода.

***

Доўгая нітка дарогі
За голкай жаданняў бяжыць
І, нітуючы сэрца,
Знікае за мроямі згадак.

Кожны паварот долі —
Як серп у руцэ калгасніцы,
Якая б'е рабочага
Па молаце.

А кожны камень на той дарозе —
Як вузел на нітцы,
Што праходзіць скрозь грудзі.
І кожным вузлікам
Стукае
Па высакавольтных венах,
Аголеных рэбрах,
Павуцінні нерваў.

Нітка дарогі жыцця
Не рвецца ніколі.
Проста не ўсе вузельчыкі долі
Могуць прайсці
Скрозь сэрца,
Не заблытаўшыся ў ім.

***

Яна мяне запаланяла доўга —
Бы прорва, бездань, вір, вадаварот.
І сны, і думкі да яе сплывалі,
А цела не хацела. Ды ўсё ж
Ці можа цела зберагчы абдоймы?
Як у гадзінніку пясок,
Са сферы неба выцек я
У сферу быту,
Пусціў карэнне,
Прывязаў
Да сябе зямлю —
Планету пацалункаў і праблем.
Я стаў зямным, а ў сферы неба
Няма цяпер
Ніякіх «я».

***

Sine ira studio!

Доля пу́гай звініць,
Некаторым — у спіну страляе
Пла́стыкавымі кулямі,
Якія могуць выявіцца...
Залатымі.

Ды ці не ўсё адно:
Золата ці свінец
Пакуты твае пільнуюць
І ствараюць малітву.

Кожная малітва — каласок.
Складаючы іх адзін да аднаго,
Ты можаш звязаць цэлы сноп,
Які дасць табе магчымасць
Спадзявацца на хлеб душы...

І ты можаш, прынамсі,
Памерці спакойна.

***

Памаранчавая лямпа і стары гадзіннік.
Адбівае восем, прэзентуе пяць.
Крутнеш цыферблатам —
Гойдаецца стрэлка...
Гадзіны-сняжынкі — у бездань ляцяць.
Захочаш — і вечар, жадаеш — і ранак.
Дзіцячыя мары і песні ўначы...
Прывыкшы да свету, звыкаеш да здрады,
Чарсцвееш душою, мяняеш ключы.
Крутнеш цыферблатам...
Згадаеш, заплачаш,
Як плакаў у восем, як плакаў у пяць.
Гульня тая, можа, — бальзам
для дарослых,
А можа... Разбіць і зламаць яе! Хай,
Няхай не лякуе, няхай не трывожыць...
Навошта рухавасць? Настала пара?
Заплакаць ужо аніколі не зможаш,
Бо мроі заснулі й на сэрцы гара́.
Найлепш захаваць іх!
Далей іх ад лямпы.
Гады хай павольна ў прадонне ляцяць.
Дзіцячы гадзіннік хай спіць у шуфлядзе —
Паказвае восем, паказвае пяць.

***

Цянёты слоў засмоктваюць мяне.
І боўтаюся, каб не патануў я
У акіяне зместу ды імён.
Карэнне ног выцягваю з бетону —
У клей нябёсаў кры́ламі прыліп.

Я ў песні толькі літара-ўспалох.
А слоў бязмежжа, што мяне
прысвойваюць,
Бяруць між собку, ставяць у канец
Ці пачынаюць страсна біяграфіі
Свае з мяне. З майго сутва,
Што толькі літара,
Што толькі свет
І слова.

Я толькі літара ў цянётах слоў.
Я толькі літара адзіная — у слове.

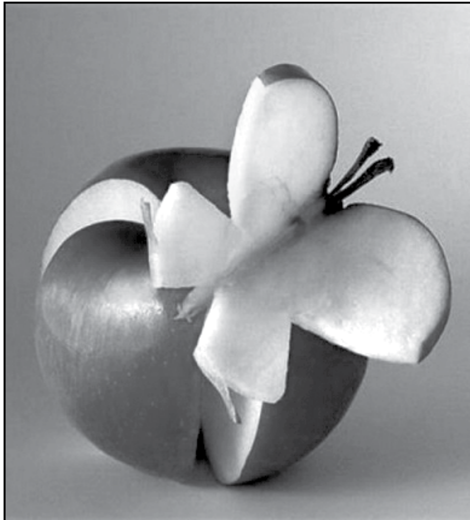
***

Хачу цябе
Абдымаць рукамі жадання,
Багаццем зменлівага слова
Тварыць салодкае цяпло.

Я хачу цябе
Цалаваць вуснамі пажару,
Каб лёд твайго сэрца растаў,
Каб крыга не збіла мяне.

Я хачу цябе
Губляць пасекундна да смерці,
Бо вернасць і вечнасць — не сёстры,
Бо кажуць: каханне — палон.

Я хачу цябе
Выгнаць, быццам з клеткі птушку,
Бо знаю, што вернецца зноўку.
Тая клетка трымае мяне.

***

Твая ўсмешка пусціла карэнне
Ў маім сэрцы.
Яна вырасла і запоўніла грудзі і мары,
І сусвет думак.
Я нібы застаўся сабой, але
Маімі вуснамі гаворыш ты,
Маімі вачыма смяешся ты...
Я не магу ні заплакаць,
Ні схавацца ад сябе,
Бо на кожнай сцяжыне маёй душы
стаіш ты.
Карэнне тваёй усмешкі
Высмактала сокі майго «я»
І пératварыла мяне ў парожнюю пісанку,
У паветраны шарык, у мыльную бурбалку,
Што напоўнена чужым паветрам
Ды іграе чужымі колерамі,
Якая нібыта ёсць — і якое быццам няма.
Твая ўсмешка прарасла скрозь мяне.
Яна стала навагодняй ялінкаю,
Якую ўпрыгожваюць цацкі маіх надзей.
Яна стала вожыкам, які нясе
на сваіх голках
Яблыка майго сэрца.

***

Цяжка
Прызнацца ў каханні,
Калі напраўду кахаеш.
Калі радуешся пры сустрэчы,
Сумуеш у разлуцы,
Трымціш ад дотыку
І згараеш у пацалунку...
Ды яшчэ цяжэй
Сказаць жонцы
Праз дзесяць гадоў
Супольнага жыцця:
Я цябе кахаю.
Як тады...

***

А калі настане восень
І калі даспеюць слёзы,
Я, нібыта ліст кляновы,
Упаду табе да ног.
Аж заплача неба сінню,
На маю сівую голаў
Выльецца цвёрда і няспынна
Дзевяноста дзён дажджу.
Мокра, халадна, няпэўна
Пройдзеш ты і не пабачыш,
І на сэрца не наступіш —
Проста пройдзеш так — і ўсё.
Згасне золата прыроды...
Застануся я ляжаць,
Пакуль родныя мне людзі
Не наступяць на душу.

***

Два кавалачкі магніту,
Прагнучы еднасці,
З вялікім паскарэннем
Ляцяць насустрач
Адзін аднаму
І змятаюць з дарогі
Усё,
Што не дае ім
Аб'яднацца.
Мыз табой
Як тыя магніты,
Толькі сёння
Хтось вышні
Павярнуў нас
Адно да аднаго
Бакамі,
Якія
Адштурхоўваюцца.

***

Мой цень баіцца святла.
Цвікі промняў
Прагнуць прыбіць яго да зямлі.
А ён сціскаецца,
Скручваецца,
Пакрываецца халодным потам
Ці расою...
І маўчыць.
Ён трымціць і бялее,
Становіцца меншым
І меншым...
Аж пакуль не знікае зусім.
Мой цень баіцца святла —
Як і твая
Душа.

***

Спачатку я шукаў цябе.
Потым шукаў іншых.
Затым — зноўку цябе.

Цяпер я шукаю зацішку
ў тваіх абдымках,
Спакою ў тваіх вачах,
Упэўненасці ў тваіх марах.

Магчыма,
Я не знайшоў бы цябе,
Калі б не шукаў іншых,
І не знайшоў бы сябе,
Каб не ты.

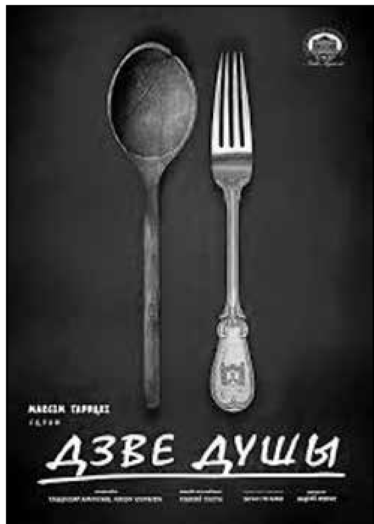
Ты была Храмам, а я — сцежкаю,
Ты была гарой, а я — Магаметам,
Ты была Маткай,
А я — блудным сынам.

Ты была і будзеш
У маім сэрцы,
У маіх вершах,
Бо я і сёння
Шукаю цябе.

Пераклаў з украінскай А. А.

«Дзве душы» і беларускі дзэн

Памятаю апошнія паказы спектакля Мікалая Пінігіна «Тутэйшыя» паводле твора Янкі Купалы. Кожная рэпліка і жэст здзіўлялі сваёй дакладнасцю, адгукаліся, разумеліся. Менавіта ў Купалаўскім тэатры ўпершыню прагучала для мяне тэма дваістасці беларускай душы...

І вось, тая ж сцэна, той жа рэжысёр — прэм'ера спектакля «Дзве душы» паводле аднайменнай незавершанай аповесці Максіма Гарэцкага. Водгулле «Тутэйшых» немагчыма не заўважыць і ў новай працы.

«Дзве душы» Максіма Гарэцкага — твор глыбінны, шматпланавы, мудры, неадназначны, у які «далі нырца» ствaральнікі яго сцэнічнай версіі, што рызыкнулі надаць філасофскай аповесці тэатральны фармат. Ідэя пастаноўкі, якую можна назваць эксперыментальнай, належыць рэжысёру Мікалаю Пінігіну. Да таго часу твор Гарэцкага ніколі не меў тэатральнага ўвасаблення.

Аўтарам інсцэніроўкі аповесці Максіму Клімковічу і Уладзіславу Ахроменку, відаць, было няпроста знайсці адпаведную форму для сцэнічнага прачытання. Жанр спектакля — «сцэны», куды ўвайшлі трыццаць два фрагменты-эпізоды твора, дапоўненыя ўрыўкамі з іншых тэкстаў беларускага класіка, у якіх можна было храналагічна і фрагментарна на тле карціны падзеяў беларускай гісторыі прасачыць жыццёвыя дамінанты галоўных герояў. «На фоне знакавых гістарычных падзеяў у часе пасля Першай сусветнай вайны пераплятаюцца лёсы розных людзей, якія апынуліся ў гушчы рэвалюцыйнай "куламесы" — падмененых у дзяцінстве панскага і сялянскага сыноў, палітычных прайдзісветаў, закаханых дзяўчат, адраджэнцаў.

Дзве душы — гісторыя ўнутранай супярэчнасці беларускага інтэлігента Ігната Абдзіраловіча, які здольны рэфлексаваць над часам і сабой у складаным свеце, шукаць «яснасць у паглядах на спрадвечна няяснае», што непазбежна робіць яго староннім і безабаронным у сваім асяроддзі», — гаворыцца ў анатацыі.

Сцэна аформленая ў выглядзе старога фотаатэлье ў эпоху чорна-белай фатаграфіі. У часе дзеі таксама падаецца кіна- і фотахроніка з архіваў пляменніка аўтара — знанага акадэміка Радзіма Гарэцкага. Змена месца дзеяння адбываецца практычна імгненна, дзякуючы мабільным дэкарацыям Барыса Герлавана. Цешыць, што і беларускага гледача пачынаюць паступова частаваць і відэакантэнтам (Сяргей Тарасюк) — па прыкладзе нашых усходніх і заходніх суседзяў, якія ўжо даўно ствараюць неверагодныя эфекты дзякуючы новым тэхналогіям. У спектаклі ж Пінігіна асноўны эфект — гэта кроў, што залівае экран — чырвоным па белым. І ёй пралівацца неаднойчы...

Гісторыя вядзецца вакол падмены двух немаўлят (шляхецкага і сялянскага) маці-карміцелькай. Па іроніі лёсу сялянскі хлопчык Ігнась становіцца панам, атрымлівае адпаведнае выхаванне і адукацыю. А сыну заможных шляхцюкоў наканавана быць сялянскім хлопцам Васілём. На зломе часоў, у віры рэвалюцый ды войнаў гадуецца і сталее малады шляхціч Абдзіраловіч, які мае ў літаральным і ў метафізічным сэнсе дзве душы — і ўсё не абярэ (прынцыпова не хоча абіраць!), на чыім жа баку быць?

Для каго гэты спектакль? Мяркую, тыя, каго адносяць да «свядомых» у беларускім грамадстве, сыходзяць са спектаклю з адчуваннем уласнай расстралянасці (разам з героямі напрыканцы), бо пераралі ўжо выбар душы і даўно вызначыліся, а вынік з таго — зноў пошукі. Тыя ж, хто не чытаў «Дзве душы», будуць адчуваць няўцямнасць, расчараванасць ды нежаданне (не сто гадоў таму, не цяпер) далучыцца да «адраджэнцаў», паказаных у спектаклі — несамадастатковымі, кволымі, нервова-інфантыльнымі, якія, па сваёй сутнасці, нерашучыя, баязлівыя і папросту не самыя прыемныя людзі, хаця, магчыма, і робяць важную справу. Але, як кажуць, не важна, дзе, — важна, у якой кампаніі. І кампанія тут — зусім не заманлівая.

Магчыма, спектакль створаны для тых, хто яшчэ не стаміўся разважаць над зачараваным колам беларускай гісторыі і ментальнасці — мы зноў і зноў робім адныя і тыя ж памылкі. Мы, беларусы, не змяняемся. Для моладзі гэта дужа далёка, для старэйшых — задужа сумна: шукаць прычыны паразы беларускага адраджэння наноў і наноў.

На спектакль сходзіць адназначна варта. Хаця б таму, што: Гарэцкі, Пінігін, па-беларуску, знакавы твор. Каб чарговы раз пабачыць, як жа безвыходна і вынішчальна быць як па адзін, так і па іншы полюс (з гледзішча філосафа), і так не знайсці адказ — як усё ж варта рабіць, каб яго знайсці. З іншага боку, тут ёсць на што абурацца, а пры жаданні і крыўдзіцца. І РПЦ — за паказ святара, які прысабечвае каштоўны пацір. І камуністам — за вобраз Гаршчка. Па сутнасці, усе героі пададзеныя крыху карыкатурна. Бадай, за выключэннем Маланкі (Алены Сідаравай), якая адчуваецца непадробна трагічнай. І кожны разумее, што не можа спачуваць «свайму».

З іншага боку, калі паспрабаваць адысці ад адназначнага ўспрыняцця (бачання з-за нашага боку барыкадаў і плоту) і чаканняў (любыя зачараванні вядуць да расчараванняў), то можна ўбачыць, што герой Ігнася Абдзіраловіча (Раман Падаляка) — будыст, ён, як памятаем яшчэ з філасофскага эсэ «Адвечным шляхам» — за «ляючасць формаў», быццё між тымі і гэтымі, між Захадам і Усходам, праваслаўем і каталіцызмам, ён маўклівы сузіральнік, чакальнік, які не столькі змагаецца з адраджэнцамі, колькі папросту ім крыху болей спачувае. Ён рэфлексуе, аглядае, не абірае нікога, бо ўсе яму — чужыя, і ён нікому дарэшты не свой, не аднадумец.

З тэатра выходзіш з пачуццём не тое што раздвоеным, а разгубленым: усе мы падмененыя, не з той калыскі, з дзвюх калысак

Абдзіраловіч у творы — даследнік анатоміі беларускай душы. Відаць, вельмі няпроста іграць пабочнага глядзельніка і ціхага думальніка вонкі, таму праўжываецца персанаж перадусім унутры выканаўцам Падалякам, ён іграе нюансы, якія не заўжды магчыма заўважыць на тле апошняй дзеі. У Гарэцкага — гіне Гаршчок. У Пінігіна — па добрай беларускай традыцыі — усе. Хаця тут акурат можна было знішчыць толькі аднаго — таго, да каго суперажыванне. Такім фіналам рэжысёр і раўняе ўсіх. І выказвае свае сімпатыі — каму даць шанец: нікому. А калі ўдумацца: пакуль мы будзем паўтараць нашыя памылкі — у нас не з'явіцца шанец змяніць будучыню, і беларуская нацыянальная ідэя будзе наноў і наноў паўтарацца, трапляючы ў млын беларускага Вечнага Вяртання, як сто гадоў да нас, так і сто гадоў пасля.

Няўцямнасць — як беларуская адметнасць, а не як адсутнасць адметнасці. Беларускі дзэн — як шлях да разумення. Так можна ахарактарызаваць формулу, якая прыйшла па праглядзе спектакля.

Кавалкі твора змацаваныя швамі-фатаграфаваннямі. Няма драматургіі эмоцый. Ёсць яскравы запамінальны фінал. І ёсць эмацыйныя сполахі, раскіданыя па палатне п'есы — і ў тым вялікая заслуга акцёраў. Зорка спектакля Алена Сідарава. Кожная сцэна з ёй прабірае да дрыжыкаў. Выдатныя Аляксандр Падабед і Георгій Маляўскі. Алесь Малчанаў у ролі Рускага Салдата і перадусім у масавых сцэнах запомніўся гледачам ці то імправізаванасцю, ці то падкрэсленай нечаканай іранічнай вобразнасцю (што крыху адсылае да найлепшых часоў Віктара Манаева і зноў «Тутэйшых», нават сваёй лексікай і маўленнем). Падалося, што ўнутры пінігінскай пастаноўкі ён грае свой асобны ўнутраны, прыдуманы ім спектакль. З роляю гнюса-Гарэшкі дасканала справіўся Ігар Сігоў.

Адной з наймацнейшых сцэнаў магла б стаць перамежавальная малітва двух хлопчыкаў — Васіля і Ігнася, адзін з якіх праваслаўны, а другі — каталік. Шкада, што тэкст малітвы «Ойча наш» і сама размова зусім не развучаныя з дзецьмі і гучаць як «чарнавік», як і сама непрапрацаваная бойка між імі апасля. Пытанне гэтае не да дзяцей, а да пастаноўшчыка. Бо так і накатвае аддаца моманту, але не атрымліваецца праз выпаданне з мастацкай прасторы праз недапрацоўкі. Шкада, бо звычайна дзеці на сцэне — гэта зборшага выйгрышна.

Адметна, што ў спектаклі толькі тры жаночыя ролі. Між тым інтымнасць і эротыка ў творы мінімізаваная. Толькі сцэна з самалашчаннем Ірыны (Марта Голубева) пры люстэрку зацягнутая і не ўтрымлівае відавочных неабходных метафараў. Увогуле, не зусім зразумела, навошта гэты эпізод...

Лірычны герой Гарэцкага — апавядальнік, Пісьменнік, у робе (Аляксандр Паўлаў), магчыма, крыху і падобны да аўтара, але задужа ружовашчокі і «здаровы» для вязня НКВД, ды і прамаўляе крыху дзіўна — па-ментарску.

...Зала была поўная, аншлаг. Публіка стоячы пляскала, але, на жаль, гэта не ёсць паказнік поспеху для нашых тэатраў. Бо практычна ўсе спектаклі яна сустракае менавіта так.

Самае цікавае, што ніхто з герояў спектакля не выклікаў суперажывання (хіба апроч гераіні Алены Сідаравай), нават сімпатыі (хіба што фрагментарна герой Алеся Малчанава), і галоўнае — ідэнтыфікацыі з ім.

З тэатра выходзіш з пачуццём не тое што раздвоеным, а разгубленым: усе мы падмененыя, не з той калыскі, з дзвюх калысак. Мо ў прыняцці абедзвюх (і вострага відэльца гербавай шляхты, і драўлянай лыжкі простага селяніна) — і ёсць адкрыццё. Але хто яго зробіць?

Валярына Кустава, «Белсат»

Не стала Фазіля Іскандэра

Класік савецкай літаратуры другой паловы XX стагоддзя Фазіль Іскандэр памёр у Маскве на 88-м годзе жыцця пасля працяглай хваробы.

Іскандэр нарадзіўся 6 сакавіка 1929 года ў горадзе Сухумі. У 1954 годзе скончыў Літаратурны інстытут імя Горкага. Першая кніга яго вершаў «Горные сцежкі» выйшла ў 1957 годзе, у канцы 1950-х гадоў ён пачаў друкавацца ў часопісе «Юность».

Знакамітым Ф. Іскандэра зрабіла сатырычная аповесць «Созвездие Козлотура», апублікаваная ў часопісе «Новый мир» у 1966 годзе. У 1989-м па аповесці быў зняты аднайменны фільм.

Асаблівае месца ў творчасці Ф.Іскандэра займае цыкл твораў пад агульнай назвай «Сандро из Чегема».

Фазіль Іскандэр быў узнагароджаны ордэнамі «За заслугі перад Айчынай» II, III, IV ступеняў, з'яўляўся лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі СССР і Дзяржаўнай прэміі Расійскай Федэрацыі, прэміі «Трыумф».

6 схем сусветнай літаратуры

Навукоўцы з "Computational Story Lab" універсітэта Вермонта высветлілі, што ўсе літаратурныя творы пабудаваны на «чаргаванні палюсоў эмацыйнай афарбоўкі».

У сваім даследаванні яны вылучылі шэсць базавых крывых, якія ілюструюць папулярныя паслядоўнасці «ўзлётаў» і «падзенняў».

У аснову свайго аналізу навукоўцы паклалі наступную ідэю: кожнае слова можна ахарактарызаваць станоўчай ці адмоўнай эмацыйнай думкай. Яны выкарыстоўвалі алгарытм "Hedonometer", у якім гэтая эмацыйная нагрузка выяўленая ў лікавым значэнні. Алгарытм дзеліць тэкст на ўрыўкі з 10000 слоў і вылічвае сярэднюю эмацыйную валентнасць. Такім чынам яны прааналізавалі 1737 тэкстаў з электроннай бібліятэкі праекта «Гутэнберг».

«Мы знайшлі набор з шасці асноўных крывых, на аснове якіх будуюцца больш складаныя наратывы», — заяўляюць навукоўцы. Вядома, многія творы маюць адметную пабудову, але ў цэлым асноўныя эмацыйныя крывыя выглядаюць так:

«З гразі ў князі» (узлёт): «Аліса ў краіне цудаў» Льюіса Кэрала;

«Трагедыя» (падзенне): «Рамэа і Джульета» Уільяма Шэкспіра;

«Чалавек у яме» (падзенне-ўзлёт): «Чараўнік краіны Оз» Фрэнка Баўма;

«Ікар» (узлёт-падзенне): «Рымскі Экспрэс» Артура Грыфітса;

«Папялушка» (узлёт-падзенне-ўзлёт): «Калядная песня» Чарльза Дыкенса;

«Эдып» (падзенне-ўзлёт-падзенне): «Герой нашага часу» Міхаіла Лермантава.

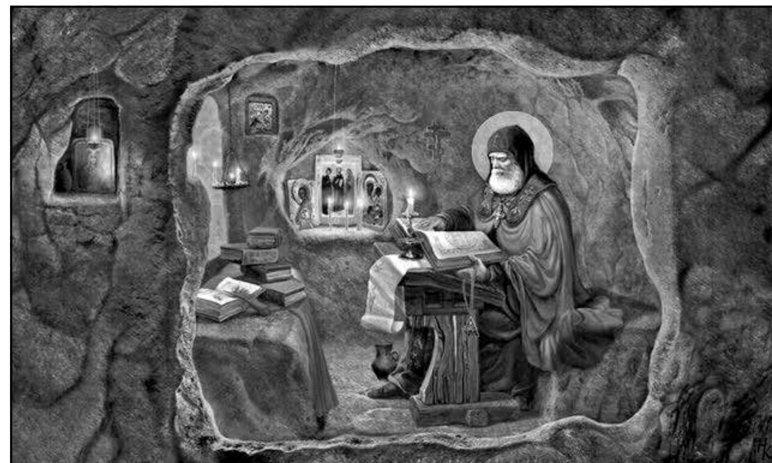
Напрыклад, эмацыйныя крывыя ўсіх кніг пра Гары Потэра будуюцца па аднолькавай схеме «з гразі ў князі» («забіць дракона»), хоць эмацыйная афарбоўка змяняецца ад сцэны да сцэны.

Назвы крывых аўтары ўзялі з папярэдніх даследаванняў, прысвечаных асноўным сюжэтам сусветнай літаратуры. Многія літаратуразнаўцы выказваліся аб трох, сямі, васьмі і трыццаці дзвюх базавых сюжэтных схемах, якім распавядаюць усе гісторыі, якія існуюць. Курт Ванегут, напрыклад, вылучыў восем сюжэтаў. Часткова Ванегут прадставіў сваю тэорыю ў кнізе «Чалавек без краіны», дадаўшы туды некалькі графікаў, на якіх вертыкальная лінія азначала рух героя ад «падзення» да «ўзлёту», а гарызантальная — ад пачатку да канца гісторыі. Пры гэтым навукоўцы адзначаюць, што эмацыйныя дугі могуць не супадаць з кампазіцыяй і сюжэтам твора. «Эмацыйная дуга аповеду не дае нам прамой інфармацыі пра сюжэт або чаканае значэнне гісторыі, а хутчэй выступае як частка апісання», — сцвярджаюць яны.

Паводле аўтараў, вынікі даследавання могуць падацца цікавымі не толькі літаратуразнаўцам, але і распрацоўнікам праграм для напісання тэкстаў. Напрыклад, калі меркаваць па колькасці загрузак на сайце «Бібліятэкі Гутэнберга», то чытачам больш падабаюцца гісторыі, у якіх шматкроць змяняецца эмацыйны полюс і заканчваецца «падзеннем».

Пісьменнік Іван Вышынскі далучаны да ліку святых

Іван Вышынскі — заходнерускі праваслаўны манах, уплывовы духоўны пісьменнік, публіцыст і палеміст.

Ён нарадзіўся ў сярэдзіне XVI ст. у мястэчку Судовая Вішня на Львоўшчыне (у творах называў сябе «Ян мніх з Вішні», «вандроўнік прапаноў Вышэнскі», «З Вішні»). Дакладная дата яго нараджэння невядомая, аднак даследчыкі называюць перыяд паміж 1533–1550 гадамі. Іван паходзіў з мясцовага шляхецкага роду Вышынскіх.

Украінская Праваслаўная Царква 20 ліпеня на пасяджэнні Святога Сінода прыняла рашэнне аб далучэнні да ліку святых вядомага ўкраінскага пісьменніка-палеміста, афонскага падзвіжніка.

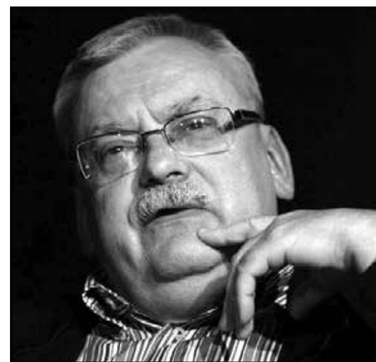
«Вялебны Ян (Вышынскі) 40 гадоў падвізаўся на Афоне і вядомы ўсім нам па школьнай праграме як выдатны пісьменнік-апалагет. Такія пісьменнікі, як Іван Франко, Панцеляймон Куліш, вельмі высока шанавалі яго працы і лічылі яго адным з найвялікшых пісьменнікаў-апалагетаў XVII стагоддзя. Захавалася 16 пасланняў святога Іаана (Вышынскага), якія ён пісаў з Афона, падтрымліваючы сваіх праваслаўных суайчыннікаў», — распавёў кіраўнік справамі УПЦ мітрапаліт Антоній.

Таксама мітрапаліт Антоній адзначыў, што Іван Вышынскі жыў у цяжкі перыяд для праваслаўных, якія ў той час знаходзіліся пад уладай каталіцкай Рэчы Паспалітай.

З твораў Івана Вышынскага вядомыя «Пасланне да князя Астрожскага і ўсіх праваслаўных», «Пасланне да апошніх адступнікаў ад праваслаўя Кірыла, Іпацся і Мячэўніка» і інш. Дакладная дата смерці пісьменніка-палеміста не вядомая, але гісторыкі лічаць, што ён памёр паміж 1620–1630 гадамі.

Сусветная прэмія фэнтэзі

Аўтар серыі раманаў «Вядзьмак» фантаст Анджэй Сапкоўскі атрымаў Сусветную прэмію фэнтэзі (World Fantasy Award) за "асаблівыя заслугі перад жанрам".

Пісьменніка ўзнагародзяць на Сусветнай канвенцыі фэнтэзі ў Агаё напрыканцы кастрычніка.

Акрамя А. Сапкоўскага, гэтую ўзнагароду атрымаў укладальнік анталогій Дэвід Хартвел.

А. Сапкоўскі стаў першым палякам, які атрымаў гэтую прэстыжную прэмію.

Сусветная прэмія фэнтэзі — штогадовая міжнародная ўзнагарода, заснаваная ў 1975 годзе. Лічыцца адной з самых прэстыжных прэмій у галіне фантастыкі і фэнтэзі.

Аповесць Садама Хусэйна

У Вялікабрытаніі выйдзе аповесць, напісаная зрынутым прэзідэнтам Ірака Садамам Хусэйнам.

Выдавецтва «Hesperus», якое рыхтуе кнігу, апісвае яе як сумесь «Гульні тронаў» і «Картачнага доміка». Гэтая аповесць ужо выдавалася на іншых мовах, у прыватнасці, японскай і турэцкай, пад назвамі «Танец д'ябла» і «Праклятыя, прэч!». Яна апісвае жыццё народа, які жыў каля Еўфрата 1,5 тысячы гадоў таму і быў вымушаны змагацца з іншаземнымі захопнікамі. Англійскі пераклад пакуль не мае назвы, але кнігу плануецца выдаць у снежні 2016 года — у дзясятую гадавіну пакарання смерцю С. Хусэйна.

С. Хусэйна павесілі ў Багдадзе раніцай 30 снежня 2006 года. Раней іракскі суд прысудзіў яго да смяротнага пакарання за дачыненне да расправы над 148 жыхарамі вёскі эд-Дуджэйль у 1982 годзе, дзе на яго быў здзейснены замах. Назіральнікі і праваабаронцы назвалі суд на С. Хусэйнам палітызаваным, а яго пакаранне — відавочным актам помсты. Пакаранне здымалі на відэа, нацыянальнае іракскае тэлебачанне транслявала гэты запіс па ўсіх тэлеканалах.

Пра «Папялушку» братоў Грым

Даследчык творчасці братоў Грым немец Гольгер Эрхардт заявіў, што выявіў асобу апавядальніцы казак «Папялушка» і «Залатая птушка».

Паводле высноў даследчыка, пісьменнікам гэтыя гісторыі распавяляла Элізабэт Шэленберг, небагатая мяшчанка, якая памерла бяздзетнай у галечы ў 1814 годзе ў марбургскім доме састарэлых.

Амаль паўтара стагоддзі для даследчыкаў заставалася загадкай, адкуль браты Грым узялі ідэю для казкі «Папялушка». «Гэтая жанчына была вуснай крыніцай. Менавіта яна перадала ім гэты сюжэт», — сцвярджае Г. Эрхардт. Паводле яго слоў, у той час, на пачатку дзевятнаццатага стагоддзя, казкі лічыліся чымсьці нявартым свецкага чалавека, «бабскімі плёткамі». Шэленберг, відавочна, баялася асуджэння за свае апавяданні, таму Вільгельм Грым хітрасцю даведаўся аб казцы — пасляў да старой жанчыны сваіх дзяцей...

Даследчык таксама адзначыў, што браты-літаратары ўвялі ў сваёй апрацоўцы гісторы французскія элементы, а ў казцы апісалі свет па ўзорах тагачаснай Францыі і Італіі. Саму ж Элізабэт Шэленберг Гольгер Эрхардт назваў «проста ўзорнай казачніцай».

Старонка падрыхтавана паводле матэрыялаў The Bookseller, 112.ua, Gildia.pl, Apparat, MediaSapiens, The Guardian, Deutsche Welle, The Telegraph, Associated Press, БелТА і Newsru.ua.

Літаратурная Беларусь

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by